

„Innen csak nagyobb börtönbe szökhethünk”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
VII. ÉVFOLYAM 1996. 11. (217.) SZÁM — JÚNIUS 5.

ára 500 lej

Gy. Szabó Béla: Tavasz

HATÁR GYŐZŐ

Honvágy

Pete Györgynek

világtájak távol tájvilága
vándorkedvem újra messzetárja
havas hegylánc zordon világvége
— felbízserég talpam mehetnékje
onnan hívniak túlhan odavárnak
nekivágni hetedhéthatárnak
eldobódni olyan röpküléssel
milyet csak a kormorán merészel
felhők fölé emelj szárnycsapásom
(ó csak fel csak el a vadcsapásom)
szempillámon remeg az ég alja
tengerrengés felhalló morajja —
reng a tenger domborzati mása
feldereng a glóbusz elforgása
hét sugárküllő torony világol
megölelve tart közel s a távol
Földem gömbörlétére látok
s megölelve tartom a világot

- EZERSZÁZ
- Páll Lajos versei
- Lázár Ervin : A bajnok
- Lászlóffy Csaba novellája
- Vita Zsigmond:
Gróf Mikó Imre könyvtára
- Ábrahám János:
Márai Sándor és a film
- Bustya Endre:
Erdély hét kálvinista kollégiuma
- SERÉNY MÚMIA

SZŐCS ISTVÁN

Olvasatok

***

Apáink mindig robotoltak — ám ezen, úgy tűnik fiainknak, nem volt mindig áldás; különösen az ideológiai és közéleti roboton nem; erre vall, hogy a közérdekű, társadalmi, politikai, eszmei s hasonló robotműveletek terén ma is tevékenykedő apa-státusúak elvesztették képzelőerejüket, nincsenek válaszaik a MA kérdéseire, s az unalomig hajtogatják lejárt szólamait, magyarkodnak, hősöködnék...

Miközben erre vonatkozó gondolatait fejtegeti, M., egy fiatal szerző, jellemzőnek tartja az apakoriak vonzódását pl. Reményik Sándor verseihez, holott — e versek lehetnek ugyan hasznosak, azonban az értékük eléggé alacsony.

(M.-nek nem azért emlegetem fiatalsá-

gát, mintha "lám, egy jó tollú fiatalember" felkiáltással vállon akarnám veregetni, hanem mert ő maga is hangsúlyozza, mintegy programatikus módon ebbeli minőségét; egyébként a *Perspektíva* nevű diáklapban jelent meg a cikke; de joggal megjelenhetne bárhol.)

E megállapításnak az első felével szemben kell értetlenkednem: hogy-hogy hasznosak? Kinek és mi által, és mivégre?

Ha esetleg arra gondolna, hogy a Reményik költszetének csak töredékét kitevő Végvári versek volnának hasznosak, "agitatív erejük" miatt "politikai szempontból", vagyis "megtartó erejük" volna az erdélyi magyarság számára, ez nemcsak ma nem igaz, de régebben sem volt az: e versek nem fékeztek a nagy Exodusokat; sem az első világháború után, sem a második világháború után; sem a harmadik világháború — helyett... E versek le-

>>>>> folytatás a 2. oldalon

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKON-t

11

EZER SZÁZ

A 884-ik esztendőben, »mi-ként az esztendők szerénti krónikákban megvagyon«, megindultak nyugat felé. Az Etil (Volga) vizén pogány szokás szerint tulbuora (tömlőkre) ülve úsztattak át s ellenmondás nélkül megérkeztek Kiev városáig. A ruthének a kúnokkal szövetkezve, megtámadták a magyarokat, de ezek erősen megverték őket; »a kúnok tar fejeit Álmos vezér vitézei mint a nyers tökök úgy aprítják vala«. Ekkor a ruthének és kúnok Kiev város falai mögé menekültek, melyeket a magyarok víni kezdek; a magyarok »hágsókat kezdvén a kőfalhoz rakni«, a ruthének és kúnok megfélemedének és békét ajánlottak. Fiaikat tuszokul adták Álmos vezérnek s küldének velők tízezer márkát, ezer lovat, ruthén szokás szerint ékesített nyereggel és fékkel, száz kún gyermeket, negyven teherhordó tevét, menyét- és nyestbőrt száma nélkül. Egyszersmind kérték a magyarokat, hogy Galicia földjét elhagyva, a Havas erdőn túl nyugat felé Pannónia földjére szálljanak. Meghódoltak a kúnok is s hét vezérek: Ed, Edumen, Etu, Bunger, Ousad, Boyta és Ketel, látván Álmos vezér kegyességét, lábaihoz borultak s megesküdtek, hogy urokká ismerik s oda követik, a hova szerencséje vezetendi. »A ruthének közül is sokan Álmos vezérhez csatlakozva, vele Pannóniába jövének, kiknek maradéka mai napig különböző helyeken Magyarországon lakik«.

Lodomer és Halics vezérei ellenállás nélkül meghódolván s gazdag ajándékokat adván, Álmos a Havas-erdőn keresztül megindult Pannóniába. (...)

Árpád mindenek előtt a Tisza és Bodrog között levő földet foglalta el Ugocsáig. Ekkor Szalán követeket küldött Árpádhoz, azzal az üzenettel, hogy a Bodrog folyón át ne merjen lépni, mert a görögök és bolgárok segítségével meg fogja őt fenytetni. Árpád a maga barmai részére a Sajó vizéig terjedő földet kérte s egyúttal két kulacs Dunavizet és egy nyaláb fűvet Alpár homokjáról, hogy lássa, ha edesebbek-e Alpár homokjának fűvei a scythiai fűveknél s ha a Duna vize jobb-e a Don vizénél? Elbocsátva Szalán követeit, Árpád külön követséggel tizenkét fehér lovat, tizenkét tevét, tizenkét kún gyermeket, a fejedelemnének tizenkét igen okos ruthén leányt, tizenkét hölgyeményt, tizenkét nyusztbőrt és tizenkét aranyos kontózt küldött Szalán udvarába.

(ANONYMUS)

Olvasatok

>>>>> folytatás az 1. oldalról

szerepeltek a történelem előtt, mint ahogy maga a történelem is alaposan leszerepelt a költészet előtt... Reményik költészetének aránytalanul terjedelmesebb, későbbi része, főleg elégikus-kesernyész, finomkodó hangvételével csak legfennebb annyira hasznos, amennyire minden érzékenykedő mélabúval kapcsolatban fel lehet vetni a "hasznos" kérdést: itt ülsz te — netán csillámló sziklafalon — és ott ül a haszon, és közben zizzen...

A költő neve, tartani lehet tőle, ma már áruvédjegynek sem válik be. Mint ahogy az egész huszadik századot, s különösen az utolsó évtizedeit előntő nevesítést, névimádatot, név-fetisizmust, numenozist sem lehet sem a hasznosság, sem az ésszerűség mérlegén valamiféle eredményességgel összekapcsolni.

Egyetem, futballcsapat, gyufagyár, cigaretta, színházi bérlet, alapítvány hamarabb nyer mástól örökölt nevet, mint saját létet. A "Magyar Rádió" Kossuth-, Petőfi- és Bartók-rádió; (ha meg nem az, akkor Danubius, Kalypso, Iuventus, Bridge).

Mindent *valakiről* kell elnevezni; az utcajegyzékek telefonkönyvhöz váltak hasonlatossá. A vélt haszon ebben az elkeresztelési mániában talán védettség megszerzése. Annak a reménye... (és a megkönnyebbülés), hogy nem kell többet magyarázni, kik s mifélek volnánk: mi vagyunk a Kemény Zsigmond Társaság, a Salamon Ernő Gimnázium, a Tulogdy Bácsi Hegyjáró Egyet, a Gecse Dániel Orvostudományi Szeminárium, a Harag György-bérletek, a Gaál Gábor Irodalmi Kör, illetve ma már (rebotezat) Bretter György; és így tovább...

Mi ez? Identitás-garancia?... Személyiséghiány szavatolása?... Horror vacui?... Ki nem aknázott reklám?... Kulturális kuruzslás?... Álcázás?...

Akármi, egy határon túl már képtelenség, mint bármilyen — egy határon túl.

A vallástörténet ismer egy korszakot, amikor egy, talán ehhez hasonló *jelnevő-özönvíz* borította el az európai kultúrát: a szentek tiszteletének kialakulását, különös tekintettel a védőszentekre és az óvó-ereklyére, vagyis főleg a IV. századtól kezdődő s középkoron át sokáig tartó *szentkultusz-korszakot*.

Peter Brow körülbelül azt állítja a kultusz keletkezésének okairól, hogy a nagy ókori vallások bukásával, és a kereszténység győzelmével nemcsak a személyes isten képzele távolodott a telológiai istenségnél közember számára átjárhatatlan távolságába, hanem a sok kis helyi és védőistenség tartalma is kiüresedett, és az ember rémülten vette észre, hogy kezd magára maradni a démonokkal és

sötét erőkkel benépesített *idelenti* világban... Barátra, közénk leereszkedő, testközeli órangyalokra volt szüksége, és erre mindenekelőtt a vértanúk voltak alkalmasak, akik a maguk részéről már *bizonyosságot* tettek állhatatosságukról, és a csodák övezetével való személyes összeköttetéseikről.

Csak hogy — azok a kultuszok legalább: éltek. Ha bálványozásnak is nevezte később a protestantizmus, nem merültek ki pusztán fetisizmusban, mint a mai *numenolatéria*.

***

Mert a név-fetisizmus is csak olyan, mint általában — nagyobb-részt az ideggyógyászat bűvkörébe tartozó — többi fetisizmus. Valami — *valami helyett*. Valami kisebb — *valami nagyobb helyett*, és főleg: valami részlet — *valami egész helyett*. Pars pro toto...

A név csillogása — a tartalma helyett...

Legelőször a Kemény Zsigmond Társaság kapcsán tűnt ez fel nekem iskoláskoromban. Úgy képzeltem, hogy a Kemény Zsigmond Társaságnak van például egy könyvtára, vagy egy könyvesboltja, ahol Kemény Zsigmond művei mind-mind megkaphatók, legalábbis kölcsön; és ahol vannak leereszkedő mosolyú, halk szavú, modoros, de mindentudó könyvtárosok és levéltárosok, akik egészen pontosan meg tudják mondani, melyik regényében szerepel ez vagy az a történelmi figura; vagy az olasz vándorszínészek; és mire gondolt az író, amikor azt írta...

És természetesen, gondoltam, halottak napján a Kemény Zsigmond Társaság tagjai megjelennek a sírnál, gyertyát gyújtanak; születésnapján pedig bankettet rendeznek és mindenkit próbálnak rábeszélteni Kemény műveinek olvasására; és legyőzni azt az előítéletet, hogy nehézkes...

Mikor semmi effélének nyomára nem bukkantam, egy tanárom megmagyarázta: a Kemény Zsigmond Társaság *feladata az élő irodalom művelése és az irodalmi élet vérkeringésének a biztosítása*... vagyis saját versikéink, novelláskáink és értekezésecskéink előadhatása a szent név ragyogásában; vagy árnyékában, ahogy tetszik...

És a név adta védettség — a név jelentette üzenet ellenében!

Például: Kossuth Lajos... Van Kossuth Egyetem, cigaretta, futballcsapat, szövetkezet, Klub és klub, kör, társaság — és főleg rádió; és egy cseh történésznek egy könyve — *Egy nemzet szerelme* —, amely azt írja, hogy a Kossuth-kultusz a magyar nemzet értelmi színvonalának süllyedését a legbiztosabban jelzi.

A Kossuth Rádióknak mindég

szenvédélyes hallgatója voltam, de eme rádióadó működésének első negyven esztendeje alatt csak egyetlen egyszer hallottam benne valami olyan szöveget, ami Kossuthot "életközelségbe" akarta hozni; és az is arról szólt, hogy Kossuth fiatalkorában egyszer mintha sikasztott volna! (És képzelhetni közben, hogy vigyorgott az egész "team"!)

Számtalan személlyel próbáltam életem során Kossuth gondolatairól társalogni, olyanokkal, akik a fentebb felsorolt "Kossuth" nevű létesítményekkel valamilyen módon kapcsolatban álltak, vagy a számtalan Kossuth-tér, -út, és ucca valamelyikében laktak..., hogy legalább egy írásáról elbeszélgezzünk Kossuthnak; de hiába... A múltkoriban Pesten egy vigyorgó ifjú bandát figyeltem, amint a trolibuszban lekapartak egy feliratot, hogy: *Pártoljuk a hazai ipart!* — Ám lehetséges, ha tudták volna, e mondat Kossuth egyik vezéreszméjének szlogenizációja, mégjobban vigyorgtak volna... Mint ahogy a Kossuth Rádió bemondónő is — orrfülgésgézet után kiáltó hangjokon — csak úgy árasztják a megkönnyebbülést: *Végre külföldi kézbe került — ez vagy az a vállalat is!* — A kossuthi függetlenség eszmejegyében.

Ahogy a nagy bálványoknak, úgy a kis fétiseknek is az a sorsuk, hogy időnként megüresednek; olyankor leköpdösik és a sárba hentergetik őket... Ennek manapság egyik módja az, hogy betűszókat faragnak belőlük. *Elte, Jate, Szote* — hányan nem is tudják már, hogy zseniális szellemek emlékeztetének visszaminősülése egyszerű "nyíltrejtjellel"?

Úgy ezelőtt ötvenöt évvel, a *József Nádor Műszaki Egyetemet*, vagyis a Műegyetemet még ilyen rövidítésekben emlegették: *megyek a Műre*, vagy: *kirúgták a Műről*; és nem a *Jónámról*.)

Nem is az a baj a fetisizmussal, hogy az, ami, hanem — előbb érzelmi, utóbb szellemi elsívároshoz vezet. Meglehet nézni a pszichiátriai kézikönyvekben.

***

Szerencsére, ez nincs mindég így, amint az alábbi találkozás is bizonyítja.

A Bretter György Irodalmi Kör egy tagja, akivel régebben hiába próbáltam Bretter Ikárosz tanulmányáról vitatkozni, mert hírét sem olvasta, sem arról, hogy miért ismételt filozófusról és nem íróról neveznek el irodalmi kört, a maga módján erre az utóbbi kérdésre közvetve választ adott; elmesélvén e jellegzetesen kisdidaktikus adomát: — Hová méssz ily rettenetes képpel? — Megyek a filozófushoz, mert fáj a fogam! — Akkor miért nem a fogorvoshoz méssz? — Mert a bölcsességfogam fáj!... Szóval: a filológusok is ezért folyamodtak filozófushoz.

Nos, jelenleg itt tartunk.

PÁLL LAJOS VERSEI

Paranoia

Ahogy kísérnek, szembekacagnak,
Vagy hűvösen sajnál valahány,
Aki hallgat, megannyi talány,
Polipkarja nő a pillanatnak.

Aki rád figyel, vajon mit akar?
Legjobb a bárgyú, büszke bolond,
Ki lenéz, mint tócsára a domb,
Úgyis mi jött, nem járt elég hamar.

De rosszabb a visszatérő álom,
Hogy véletlenül szabadultál,
Be kell jutnod, bármiféle áron,

Rács mögé, a számolásnál
Ott légy, a többi már a te titkod,
Ami töltendő, majd csak kibírod.

Az Andromákhé uszályon

Soha ilyen átkozó özvegyet,
Hát mért nem maradt végleg Müsziában,
Rozsdás vas-szörny, mi a Dunán lebeg,
Szeptember már, de még kegyetlen nyár van.

Kétféletes lett a törökbiúza,
Kész erdő, tele gránátcsóvel, s takar
Amint rájuk vad módra, orozva,
S körben dühöng a szitokzivatar.

De este a lomha Andromákhén,
Keskeny pallókon le s föl mint a hangyák
Járunk; fönt ég, lenn taposott remény,

Ne higgyétek, míg istenek tagadják,
Hogy a düh, a csontig vajú nyomor
Újra forrhat; bor lesz abból, öbor.

Kísérőimnek

Hányszor széles síkságra jutottam,
Minden embertől látatlanig messze,
Mintha helyettem is más emlékezne,
Még otthonos volt a táj, a dallam,

Főnt fellegek dalmahodó rajzán,
Csupa ismerős formák ölelkeztek,
Csak forgolódtam közepén a körnek,
Nyugtomat nem leltem meg igazán.

Bojtorján-sejtelem, hogy rám lesnek
A lengedező kukoricás mögül,
Ha már megfogant, nem hagyott vesztet,

S úgy mentem tovább, mint ki azért örül,
Meglátom legalább szemtől szembe,
Mint kísér a célgömb igazete.

Rilke verseihez

"Ó, melyik angyal hallana meg"
Mondta Serg professzor, lágyan, éhesen
Bugdácsolt át az értelem-réseken,
Láttam már, testetlen lebeg

Három nyelv közt, ahogy elemzett,
"Csak a kezdete szép az iríogatnak"
Rá ellenponttal feleltek a holtak,
"Más, ha a kedved énekeled"

Lám, egy hete múlt, hogy itt munka nélkül
Henyéltünk, morzsán és vízen,
A türelem fogy, többször belevénül

A rab, mint az ösztön átoiszen
Borostyán máz, s hogy le ne szaggathassák,
Ti óvatotok meg, társak, elégiák.

Lázban

Aranylevelek ezüstágakon,
Itt-ott szögletes, tövises gyümölcsök
a táborok. Szigetet így látom
egyszer adatott meg a Duna fölött

Csernavodánál. Akkor a láz
mindennek különös méretet adott.
S inkább álom, mint kórházutazás
mérte hozzám a boldogság-adagot.

És szálltam a hullámos táj felett,
Meggyűrűzött huszonkét évetem
visszaadni, ha eztán ez az ára,

S vele meghurcolt gyermekszerelmet,
Mi napfény híján, keserűn érett,
Biztam a társtalan vijjogó sírályra.

Menekülők

Te láttál olyant, hogy ezer embert
Egyik szigetről a másikra lopnak
Éjjel, s a fegyver-kordonba terelt,
Átkozott, megriadt emberáradat

Tapossa egymást, akár a csorda,
És jelző-golyók repülnek az égre,
Hogy hátad mögött süllyed Sodoma,
S rajtad most az Isten kedvtelése.

Vajon ki félt jobban? Nap nap után
Ók fegyverükkel céloztak reám,
S az eszmegörccstől megmerejt kezük.

Pedig akkorra, mikén túlvoltam,
Ott motoszkált szüntelen agyamban,
Innen csak nagyobb börtönbe szökhettünk.

Félálomban

Hogyha maradnék boldog túlélő,
Ki jó s jobb közül választhatna érted,
Feddőn szólhatna a szárnyas idő,
E játékkal itt végleg be ne érjed.

Lám ez a hajnali becsurgó ég,
Rádömlő tej, vad üzenet öröme
Jelzi, mint a kátrány-homály túllép,
Semmit sem ért, amért még üzenne

Az öröm, ha dong halántékomon,
Akár a rovarokkal tömött doboz
Még eljön, a nyomor találékony,

Nem nyúlshíthet, kit az álma kínoz,
Pedig látja tágra nyitott szemmel,
Zsoltár nélkül mi mindent temet el.

Átváltozás

Láttad? Nem láttam meg soha.
Tudod? Föl nem foghattam.
Rábeszél szakadatlan
Mindnyájunk fogadott apja.

Hallod? Most ók kopognak,
A málé illata ez.
S kiért csattan a retesz,
Megfejté mind a titkokat.

Tavasszal a húsz év súlya
Más utakon támadott.
Hogy a baját más búsulja...

Rá már úgysem várnak ott...
Szava megfogyott lassan,
Felmentették a magasban.

Légiósok

"Furcsa sors a miénk;
a Cél még üzzük illan"

Baudelaire

Akkor már nagyon rosszul ment nekik,
Pedig mennyit láttak, s hogy megtanulták,
Az ór szavával felel az ország,
S nincs morgás, ha bűnöd kihírdetik.

A rosszul cserzett pikkelyes bőrben,
Tengerek, gyarmatok, mocsarak után,
Hogy fogott ki rajtuk orvul a járóány.
Megkong-csellet? Máig érthetetlen.

Belevénültek, míg úton voltak,
Erdélyből el, vissza napnyugatnak,
A földgömb itt nőtt meg a Duna mellett.

Láztól most tüzes bokréttával
indultak. S ki csillagdérben házal,
Kétkedő órnek vajon mit felelhet.

A románc

Kocka gyújtó, felső emeleten,
Hol a zaj s az ór is mind papucsban jár,
Élt Rácz úr a legmagasabb "zsivány".
A szembesorban voltak felesen,

Lenge lányok, s más apróvetkű nők,
Tetűpercekből szótták a románcot,
Sok vallomás morzéjele cikázott
A csöveken, hálós verem fölött.

Szombaton este olyan vidáman,
Ahogy csak ók vannak a fegyházban,
Mosdóba mentek; a padló fölizzott,

Ó, hogy suttoztak a cellánk előtt,
A legmagasabbnak, kijátszva az órt,
És eltűnt a rács, a fogda, s a kínzott.

Vallatás

Mint macska az egérrel

Ó, bár lennék kétszer bűnösebb,
Mint ismételtetni, amit kacagnak,
Mikor pórén úgy állítanak a falnak,
Hogy egy pofon kész könyörület.

Elmondod, leírod, fordítod,
Illan a szavak közt az igazságod,
Ha születéstől vagy ezeknek vádlott,
Semmi okozat, elég az ok.

Mégis várod, ellenzős szemed
Oly mohón issza a fényeket,
S mindent tetézel titkos jelentéssel.

Azt hiszed harcolsz magadért,
De veled játszanak, s már kísért,
Nem te vagy; agyadban tébolyult kémlél.

Disznótor

Mosta a havasesó az elhullt malacot,
Mit éjszaka kidobtak a gát oldalában,
Aztán megfagyott. "Hadunk" mellette araszolt,
Csábítóan fényes lett minden porcikája.

A testvérek lopták el, s dugták a köpenyűk
Alá a kincset. Tüstént meglátták, kegyelem
nincs, pedig más már nem volt idegenebb tőlük,
Mint a lemondás, hogy a csoda odavesszen.

Másnap még kétszer talált gazdára szerényen.
A föld s Ó csonttá fagytak. Disznótoros szegény
Már virtus lett, égetett, égetett, s úgy elvadult,

Mint a szellem, mikor palackból szabadult,
Fegyveres őrt parancsolt a merev ártatlannak,
Tán az úr elaludt, elköltözött, vagy meghalt.

LÁSZLÓFFY CSABA

Középkori fondorlatok — X.

A jaguár jellemrajzának románca

Hamuszürke arc, a szőke szakállban hamarabb megülnek a molyok, mint egy gálans vagy kéjes mosoly, melyet oly sokat gyakorolt a sevillai sikkátorokban. Azokra szeretett volna gondolni most is. Nem erre a rengeteg halottra. Spanyolokra is egyre inkább. A nagy lagúna partján haladt, a vízre épített mexikói várostól két nyílvezszőnyire.

A valamikor pompásan emelkedő bástyák, paloták színhelyén romok; az édesvízű medence vértől és többhetes hulláktól bűzlik. A téglából kirakott járda maradványain a Moktezuma gyaloghíntőjét hordozó (néhai) udvarmesterek mind orra bukának. Még szerencse, hogy a fás és kőbálványokkal együtt ők is megégtek.

Hát az aztékok királyával mi lett? Halk és ártalmatlan és engedelmes volt, akár egy árnyék. Igaz, hogy Cortés, mikor szükségesnek látta, magához láncolta árnyékellenfelét, nem érte be az önként felkínált hűséggel.

"Te volnál Moktezuma?"

Saját kérdésért hallja vissza a fülledt csendben, de már nem áll ferde vigyorra a szája. Minden idegszálából elpárolgott a kihívás. "Az enyém ez a tenger. Ez a földrészt is az enyém lesz!" — nyilatkoztatta ki kamaszos dicsekvéssel Cortés Moktezuma palotájában, hogy este aztán, magára maradván, az üres pergamenre meredjen, s az otthonról hozott nehéz bortól bódultán, nagyokat nyelve s minden gögőt elnémítva mélyen, a hűséges alattvaló szavait intézze a spanyol királyhoz és német császárhoz, a világon a legnagyobb területeket birtokoló V. Károlyhoz.

Csak ez a gyötrő fejfájás ne követné mindenütt. Ébren fekszik a függőágyban. Hamak! Nemcsak a szó hat rá különös varázssal, de el kell ismernie, hogy sok jó dolgot lehetne tanulni az indiánoktól. Mint amilyen ez a felfüggesztett hálólhely is. Adná az ég, hogy európai szokássá váljék egyszer... Ilyenben fogadta Moktezuma is kifulladás hírnökét azon a végzetes napon. Később, midőn tulajdon gyarlóságáról vallott Cortésnek, meg az indián mágusok, varázslók tehetetlenségéről, a spanyol kapitány jót mulattott az azték király fojtott bosszúságán (ha jól emlékszik rá, szembe is kacagta a pironkodó, ügyefogyott embert), amiért Moktezuma meg sem próbált tiltakozni az ellen, hogy mindent el fog veszíteni; az egész váratlan helyzetet úgy fogta föl, mint valami *deus ex machinát*.

"Nyilatkozatok már valamit — fordult szellemjósaihoz kétségbeesve, még mielőtt a spanyolok megjelentek volna. — Betegség jön-e, éhínség, sáskajárás, tengerrengés vagy aszályos év? Lesz-e háború, és ki fog győzni? Hirtelen elhalálozások jönnek? Dögvész?" A jó sok azonban a fejüket forgatták; mire a király ingerülten fakadt ki: "Aminek jönnie kell, az égből vagy a földből, milyen irányból, mely távolságból fenyeget, és mikor fog bekövetkezni?"

Cortés agyában a legelviselhetetlenebb emlékek kergetik egymást vadul. Torkát kiszáritotta a felperzselt síkság forró, tikkasztó levegője, vagy inkább a láz. Ajkát összeszorítja, hogy ne hatolhasson be ismét a hamuíz. Tudja magáról, hogy makacs és goromba; saját kato-

náival is. Ő vajon hogyan fogadta volna a (halál)hírt hozó futárt? Az indiánnak ráadásul füle se volt már, a lábujjai is le voltak vágva. Az azték udvarmester, vagy útközben más törzsek harcosai csonkították meg a riadt nyúlként rohanó, majd idegbajosan rikkoló szerencsétlent? Ki tudja. Moktezuma csak annyit mondott neki: "Jól van, pihenj meg."

Sevillában kevesebbet is levágja az orrotokat meg a fületeket az inkvizíció! — mondogatja újabban okfásképpen Cortés, ha valamelyik nyomorulttá vált nagyvitéz kiborul és szájalni kezd, hogy neki elege van már ebből a kurva szorongásból, vagy a kurtizánok kölniillatáról habog álmlában, s közben az ágyba csinál. "Hiába siránkoztok. Most már itt van a ti hazátok" — torkolja le őket cinikusan.

Különben is: Európában több embert ölnek meg ennyi idő alatt. Az angolok, a franciák!... Tovább nem ajánlatos folytatni. Nem eshet ki a szerepéből: ő a vakmerő, fegyverforgatásban felülmúlhatatlan Cortés, akit királya azzal bízott meg, küldött világgá, hogy mesés kincset, minél nagyobb aranyrögöt szerezzen. A hallgatag Károly — a templomhajóban ül (álmodozva vagy aluszékonyan?), a szentek képeire függesztett tekintettel, Cortés pedig hajókázik helyette. Tajtékzó hullámokon lovagolva, s a fekete sörényű kancáján.

Mennyire szépnek, izgatónak tűnt — akár egy titokzatos szoknyavadászat — a nagy kaland, míg körvonalaizhatatlan volt. Diego de Velázquez kubai kormányzó megalapította Santiagót, Havannát. Cukornádültetvények s bennszülött rabszolgák korlátlan hatalmú ura lett; a tűző napon persze elustul az ember: pocakot eresztett, a capotl-almának és az ananásznak köszönhetően mind jobban erőt vett rajta a kéjvágy. A semmilyen veszélytől vissza nem riadó ifjú kapitányára ("ez vagyok én: Hernán Cortés!") bízta az újabb hódításokat. Az öregező kormányzó bizalmatlansága közismert. Velázquez fejébe egy bolond ültette el a gyanút, hogy Cortés meg akarja kaparintani tőle a kormányzóságot. A tetvéző jóstehetség szavai a kikötőbe diadalittasan befutó Cortés fülébe is eljutottak; előbb jűzűzen röhögött rajtuk. A kapitány csipkedéses, gyöngygombozott öltözetben állt a vezérhajó fedélzetén. Mögötte még tíz hajó, ötezer oldal szalonnával, temérdek kukoricával, olajjal, csicseriborsóval, lovakkal, majorsággal megrakva. S a ketrecben kedvenc állata: egy ásító jaguár. A tömeg éljenzett. Amikor a kormányzó, túrhetetlen féltékenységeben, el akarta napolni a Mexikó ellen tervezett hadjáratot, hogy Cortést felségárulással vádolva mint közönséges kalandort letartóztatassa, az ifjú kapitány végképp búcsút vett Kubától.

"A szálnalmas szigetlakó!" — így emlékezik vissza Cortés a kikötőbe ösvérháton leporoszkáló Velázqueze... S a bókokra meg a színlelésre, ahogyan ő, Istenre s királyra hivatkozva, hajbókolva, hosszan integetett az öreg, foghíjas "jaguárnak", s a fiatal ragadozónak véres húst hajítva, a Sevillai Szűz Mária áldását kérte fennhangon magára és zsoldosaira. (Papja volt kéznél mindig, legalább kettő.) Hogy aztán felszentelt fegyverrel a birodalom javára — tehát törvényesen — megszerezze a kincseket, majd az egész földrészt. Pergamenre fektetve minden.

Kivéve az öldöklés s a térítés kudarcai. Ha nem hajlandók önszántukból kereszténnyé lenni, befészkei magát ide is az inkvizíció. Fellobbannak a máglyák! Ezzel nem csupán fenyegetőzött, de megpróbálta önmaga előtt is igazolni, hogy az ígért égi manna helyett miért szabadult el körülöttük és velük a pokol.

Mikor legyőz a kiábrándultság, olyan leszel, mint hordalékkal teli árterület. Hatalmukba kerítenek a képzelgések.

Az átvirrasztott éjszakák. Most már az emberei is egyre gyakrabban látnak madárlábú, kakastarajú óriásszörnyeket álmlukban, s elgyötörten nyöszörögnek. Hová lett a fergeteges jókedv? A mohóság sem tűnik olyan harsánynak már. Alattomosan emészti a lelkeket.

Mikor még segített egy korty ital, s az ecetes kötés a sebre!...

"Fehér tornyok vagy kis hegyfélék imbolynak a tengeren" — jelentették a futárok Moktezumának... Nem csupán a hajók; a "fehér húsú" élőlények is, kik "fejükön agyagtepsit hordanak"! Milyen különös élmény lehetett a bennszülöttek számára az ő partraszállásuk. Hát még, amikor elsütötték az ágyút! Melyből kőgolyó és tűzeső hull és bűdös füst száll fel. A bémésködő tudatlanok menten elájultak. A spanyolok szőlőbort itattak velük, hogy felocsúdjanak. (Csoda-e, ha maga Moktezuma, a királyuk nem egyszerű kapitányt vagy vezért látott Cortésban, hanem úgy fogadta, akár egy istent.)

De hát az ő szemüknek is épp úgy meg kellett birkóznia a képtelennel: a tollakkal ékesített, feketére meg pirosra festett testű rézbőrűek — alsó ajkuk átluggatva, a lyukakban színes kövek — hihetetlen látványt nyújtottak. Az indiánok szájukkal a földet érintették, így róván le tisztelték. (Hát a még "furább" szokást teremtő hiedelmek, például az, hogy a főnök halálakor a szolgáló öngyilkosok lesznek, különben a hűbéres lelke elvész, semmivé lesz — ha csak nem ölt más formát egy disznóban, madárban vagy halban.)

A spanyol tengerészek szeme megtelt könnyel a sós levegőben. Igazi hazárdjátékot ígért nekik az élet. Mit ér ehhez képest egy cinkelt kocka?

De alig telt el néhány nap, és a lovaik sebeit az elesett indiánok zsírával égették ki, mintha otthon ezt mindig így szokták volna.

Cortés tányérján ma este az étel — vadkacsa, fűcsész, üreginyúl savanyú pácban? — érintetlen maradt. Hirtelen megvetés fogta el társai s önmaga iránt. Az a hálgyos szemű, idős asszony nem félt őket barbároknak, vadaknak nevezni, s átkot szórt fiára, amiért az megtagadta hitét, az ősök szent bálványait. "Denevérhez hasonló nyílhegyeik, csörgő pánccéljuk is arról árulkodik — úgy hangzott róluk, mint valami ráolvasás —, hogy megbízhatatlabbak a kígyónál, hidd el, fiam! Akárcsak szimatoló vérebeik: nyújtják az orrukat a préda után, csorog a nyáluk..."

Álomkóros földrészt. Földkóros, kimerült koponyaállomány.

Csörgőkígyó kelti életre a ledöntött falak omladékát.

A méltóságot sugárzó Moktezuma sincs többé.

S mégis, mintha valahonnan a tengerszagú moszattal átitatott levegőből nézne le rá, toronymagasból.

Ő nem ezt akarta (gazdagságot, dicsőséget igen), miután behatolva az Újvilág szívébe, elhatározta, hogy örökre itt marad. Ezen a földrészen.

Ébren találja a függőágyban a hajnal.

"A gyilkosságot itt nem foghatod a környéken dülő-fosztogató banditákra, mint a kasztíliai erdők sűrűjében. Ti udvarban lebzselő, unatkozó "akasztófavirágok"! — ne irigyeljétek a könyökig aranyban, vérben dúskáló Cortést.

A trópusi melegben a krokodilusokat tartották a legveszélyesebbeknek. Ezeket a bűs szörnyetegeket. Mielőtt mi idejöttünk volna.

Legényeim közt sok a telivér nemes; a lova-
gi előékenységet rég lemosták róluk az óceán
kalózhullámai. Az újsütetű galádságot a szá-
razföldön tanulták ki igazán, menet közben.
Hogy a páncélinga mexikói pamutfák árnyéká-
ban is befülled, az még hagyján; a vulkánok
tövében azonban a smaragd, az igazgyöngyök,
de főleg az arany fénye addig sütötte lelküket,
míg kiölt belőlük minden jóságot. Úgy fogdos-
sák az aranyrudakat, akár a majmok. S mint
éhes disznók, álmukban is az azték kincsek
után sóvárognak. Az indiánok nem volt hogy
honnan ismerjék *A szakállas puskák és más tűzi
fegyverek ejtette sebek orvoslásának legjobb módoza-
tairól* szóló kézikönyvet, melyet a fejem alatt
őrzök; azt azonban előbb ámulva, majd riadtan,
szorongva nézték, amint leigázóik diadémokat,
arany orrlencsákat, a bálványok nyakékeit, jel-
vényeket, mindent lánggra vetnek és elégetnek,
hogy az aranyat rudakba olvasszák."

A kapzsiság ragálya velük kelt, velük halt.
Katonái felajzott kedvvel kezdtek vadászni a
bozótos szakadékokba menekülőkre. Az elejtett
asszonyt, gyermeket is darabszám tartották
nyilván. ("Nekem ennyi meg ennyi darabom
van!") — így váltak emberevőknél falánkabb
fenevadakká. Ahhoz, hogy az indiánok, behó-
doló törzsfőnökeikkel is szembeszegülve, tö-
meges ellenállást tanúsítsanak az őfelsége V.
Károly nevében terjeszkedő keresztényi hata-
lommal szemben s a gyapotasztagok mögöl a
babföldön vagy a hegyekből lezúdulva, füttyö-
gés, kiáltás közben nyilat, botot, követ zúdít-
sanak a spanyolokra, ahhoz olyan
szörnyűségnek kellett bekövetkeznie, mint
amilyen a Toscatl-ünnepi mészárlás volt.

A távolban mennydörög. A faalkotmány ré-
sein víz szivárog be, a felhőszakadás elmossa a
vályogvakolatot. Cortés görnyedten néz kifelé.
Amint hátát a falnak veti, az ázott csipkeing
egészen rátapad testére.

"Sehol se lesztek majd... Jönnek utánatok
még erősebbek" — hallja a Moktezuma nyugodt
jósolatát. Az azték király térdére hajtott fővel,
ujját lüktető halántékára téve, látszólag mintha
észre sem venné, hogy egy spanyol martalóc
megmarkolja tarkóját, és nyomni kezdi lefelé,
míg térdre nem bukik, míg arcával nem súrolja
a földet.

"Egyedül maradsz... velük együtt" — mondja
a fogoly Cortésnak. Mire a másik, köpcösebb
spanyol fölemeli kardját a király feje fölé. Cor-
tés megálljt int. Moktezuma orral és szájjal kós-
tol bele a nyálkás talajba, anélkül, hogy kinyitná
szemét.

Az egész jelenet utólag elképzelve valósze-
rűtlennek tűnik. A Cortés feje már tiszta, elmúlt
a láz s a szédülés. Mégis hallja a levegő rengését
(nem közönséges ézengés ez), s mintha a ma-
darak is sikoltoznának. Talán Moktezuma is
madárrá változott; vagy elrejtőzött a hegy mé-
lyében?!

Ahogy az Aubin kódex nahuatl indián nyelv-
en fennmaradt szövege leírja:

Már örölték a csikalote-magot* az asszonyok
a templom udvarán. Eljöttek a spanyolok fegy-
veresen, kihívóan nézték közelről az indián nők
arcát.

És amikor elérkezett Toscatl ünnepe, estefe-
lé elkezdtek megformálni, ember alakúra elké-
szíteni Huicilopocstli alakját, emberi arccal, teljes
egészében férfi kinézésűre. A csikalote magva-
iból készítették. Egy vesszővázra rakták, és tö-
visekkel rögzítették; felékesítették tollakkal,
feltették türkizmozaikból készült kígyó alakú
fülét. Orra aranyfoglatos drágakövekből kira-
kott arany volt. Fejére a bűvös kolibridszit tet-
ték. Alul egészen beburkolták köpenyével,

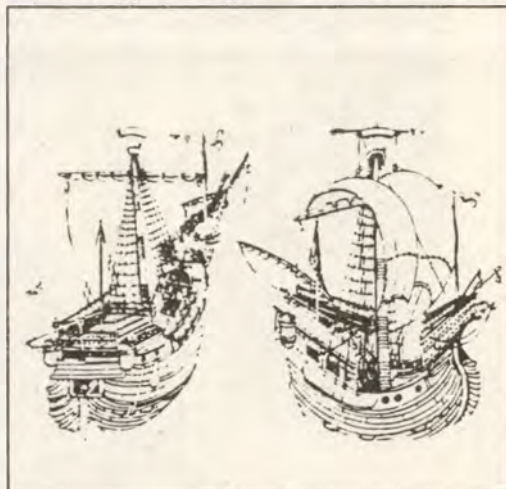
amire halálfejek és csontok voltak festve. Felül
ráadták a mellényét. Mastlé-ját** is. Hátára, mint
terhet, vérszínű zászlóját helyezték. Bambusz-
ból készült pajzsot viselt.

...Elkezdődött a menet, mindenki a temp-
lomudvar felé tartott, hogy ott eltáncolják a
kígyótáncot. A spanyolok elzárták a kijáratot,
az átjárókat... s a Szent udvarra léptek.

Azonnal közrefogták a táncolókat, kik telje-
sen fegyvertelenek voltak. Csak színes kendő-
jük, türkizeik, ajakdíszek, nyakláncuk,
kócsagtoll bőbitáik, szarvaspata-csecsebecsék.
És a dobon játszóknál, az öregcsékénél csak a
kobaktökük a szippantó dohányporral és csen-
gettyük. Egy vágást mértek arra, aki az üstdo-
bon játszott, mindkét karját levágták. Aztán
lefejezték: messze gurult levágott feje. Egyszer-
re vagdalkoztak mind, lándzsával leszúrták és
felhasították az embereket, kardjukkal sebet
ütöttek rajtuk. Ezt a combján sebesítették meg,
amazt a lábikráján, megint másokat az altestü-
kőn. Minden belsőrészük kifordult a földre. És
olyanok is voltak, akik hiába futottak, beleiket
vonszolták, míg bele nem gabalyodtak. A har-
cosok vére úgy patakzott, mint a víz; mint a
megrekedt pocsolja bűze, terjengett a vér és a
földön vonszolt belek szaga.

És felfomorajlottak, kiáltások szálltak, és az
ajkát verdeső nép jajgatott. Nyomban ott voltak
mind a csapatfők, mintha parancsra érkeztek
volna: hozták a dárdaikat, pajzsait. És akkor
megkezdődött a csata: hajítódárdákat, nyilakat,
sőt még kopjákat és madárszigonyokat is haji-
gáltak. A spanyolok azonnal elsáncolták magu-
kat. És elsütötték az ágyút és a puskákat.

Moktezumát megbilincseltek.
És amikor a Nap rejtkebe indult, amikor
már csak egy kevés napsütés volt, a tetőre ment

Ickuauhcin, hogy kihirdesse, kikiáltsa:

— Mexikóiak, tenocskák, tlatelolkák: kirá-
lyotok, Moktezuma szól hozzátok. Ő üzeni nek-
tek, hogy hallgassátok, mexikóiak!... Nem
vehetjük fel velük a versenyt, ne harcoljatok!
Hagyjátok békében a pajzsot és a nyilat!

Amikor Ickuauhcin befejezte a beszédet,
hangosan kiáltoztak, sértegették. Rettenetesen
megharagudtak a mexikóiak, telve haraggal
mondták neki: — Mit mond ez az aljas Mokte-
zuma? Már nem vagyunk alattvalói!

Aztán moraj támadt, s egyre jobban nőtt a
harc zaj. Beszorították a spanyolokat a Királyi
Házakba, s hét álló napig ostromolták őket...

Cortés minderről semmit sem tudott. A ku-
bai kormányzó parancsára ellene küldött Pán-
filo de Narváezzel ütközött meg éppen, amikor
egyik tisztje, Alvarado az ünnep fénypontján
álnok módon jelt adott az öldöklésre. Cortés,
miután legyőzte Narváezt, visszatérve elsütötte
az ágyúkat. Ekkor történt, hogy a spanyolok a
vízpartra dobták Moktezuma és Ickuauhcin
holttestét.

Éjfélkor aztán előmerészkedtek, hordozha-

tó fahidakat vittek magukkal, ezeket fektették
keresztül a csatornákon. Egy nő, aki vizet merít-
tett, meglátta őket; rögtön elkiáltotta magát:
"Mexikóiak, halljátok?! Ellenségeitek át akar-
nak kelni a csatornákon!... Suttymomban men-
nek!..." Majd egy férfi kiáltott fel; Huicilopocstli
templomáról messze hangzott a kiáltása:
"Gyertek üldözni őket!"

Elkezdődött az embervadászat, s tart azóta
is.

"Eltanulták tőlünk. — Cortés a függőágy-
ban dobálja magát megint. — Egyenként vitték
fel a mieinket az áldozatra szánt szentélyre. A
fejeket pikákra tűzték; a lovak fejét is (közben a
szájukat veregették tenyerükkel, ahogy a harc-
ban szokás). A feltűzött fejek arccal a nap felé
néznek."

A bennszülöttek most már vértől lucskosan
sem adják meg magukat. Pedig mint vendéglá-
tók milyen szelídek, alázatosak voltak kezdet-
ben, legalábbis velük, emberi lényekkel. Mert
amikor Cortés kedvenc jaguárja egy viharos
napon kiszabadult ketrecéből, s a részeg tenge-
részek rémülten bújtak a vitorlák mögé, az in-
dián ágyasai mellől anyaszült meztelenül
talpra szökő hadvezér össze-vissza kiáltozva
futkározott, hogy "hol a kardom!", egy azték
lándzsája ártalmatlanná tette a támadó feneva-
dat.

Kivilágosodott. A spanyolok egy hajítógé-
pet, katapultát állítanak föl a piactéren a temp-
lom tetejére, hogy azzal ritkítsák a felbőszült
indiánokat. A gép, mintha paritya volna, veti
rájuk a követ.

Törött dárda hevernek az útfélen. Férgék
lepi az utcát s a falakat, melyekre agyvelő
fröccsent. Cortés parancsba adja, hogy szedjék
össze és temessék el halottaikat.

Mint a nád hajtásai, mint a puha agávehaj-
tások, olyan a fiatal áldozatok teste. Pár évvel
ezelőtt ő is védtelen, tanulni vágyó emberpa-
lántának számított. Izgalomba jött a rémhír hal-
latán, hogy a melegnanói csatából tollas
kalapban hazatérő francia király unalmában
Leonardo da Vincit is — mint *bennszülöttet*, nem
indiánt(!) — foglyul ejtette, és a tulajdonának
tekinti. Ferencet, a lovagkirályt zenészek, köl-
tők, udvaroncok, dámák, szelindekek, lakájok
hada kísérte mindenüvé; tűzijátékoktól szipor-
kázó ünnepségeire valóságos "színtársulatot"
szerződte. Vajon nem neki, a ritka tehetsége-
kért, drága kelmékért és szertartást szolgáló,
művészen megmunkált tárgyakért rajongó, ér-
zékeny huro, finom(kodó) léleknek van igaza?
— és nem a toledói, sevillei zsoldosok élén az
isten háta mögötti életekkel (köztük a magáéval
is) hazardírozó Cortésnak, akinek gondosan
nyírt-ápolt szakálla otthon soha nem árulko-
dott arról, hogy gazdája galád tettekre lesz ké-
pes.

S most itt rostokol a gyíkot, egeret, port,
férges rágcsálók pusztulásra ítélt földjén. Mi
lesz, hogyha egy mérgezett nyíl eltalálja?... Mit
mondott neki — egyetlen méltó ellenfele — az
a halálát váró indián asszony? "Pajzsral sem
óvhatod meg magányodat. Lyukas háló lesz a
te örökséged..."

(Mexikó ostroma pontosan nyolcvan napig
tartott. A spanyolok oldalán harmincezer indi-
án halt meg, ellenük több mint kétszáznegy-
venezren. Miután Cortést királya, Hallgatag
Károly hazarendelte, a hírhedt hadvezér anyagi
gondokkal küszködött Kasztíliaiban. Diego Ri-
vera festményéről egy örült néz vissza ránk.)

1996. III. 22.

*gyógyfű; **szeméremrészeket borító férfiruha-
darab

LÁZÁR ERVIN

A bajnok

Hogy a faluból hazajusson Rácpácesgre, el kellett mennie a grófi kastély parkja mellett. Magas, kovácsoltvas kerítés övezte a parkot, s ráadásul még egy szögletesre nyírt örökzöld sövény is, jó magas. Így aztán csak hallotta, hogy nagyon vidáman vannak odabent, lányhangok csilingeltek, kiáltások csattantak, tapsok.

Meresztette a szemét, hátha lát is valamit, de csak néhány fehér villanás szüremlett át az élősvény ritkásabb foltjain.

Beugrott a kerítés melletti árokba, a bokrok tövében talált egy kutyajárta rést, leguggolt, bámult befelé.

Tarkaruhás csoport egy homokgödör körül, előttük valami állványféle, most befut a képbe egy hófehér sportöltözékes fiú, igen, a gróf kisebbik fia, elrugaskodik a földtől és átlendül az állványon keresztetett lécfölött. Taps csattan, a grófgyerek föláll a homokban és győzedelmesen az ég felé lendíti a karját.

Hötöle hasalt az árokban, a kerítés dróttja megérintette az arcát.

Most egy másik fiú próbálkozott odabent, de sikertelenül, leverte a léce. Nevetés bugyborékol, vidám megjegyzések röpködtek, egy fehérkesztyűs inas fölemelte a léce a homokból és visszahelyezte az állványra, a kárvallott újra nekifutott, de megintcsak leverte.

Az inas kérdezett valamit a grófgyerektől, bólintott, matatott az állványon, egy csavaros szerkezettel emelte a magasságot. A fiú nekifutott, de ezzel már ő sem tudott megbirkózni, a léccel együtt huppant a homokba.

Látszott, ezzel végetért a magasugró verseny, de Hötöle nem mozdult a rés mellől. Vajon ő át tudná-e ugrani? Igazított a testtartásán, mert egy hantdarab nagyon nyomta a térdét.

Közben odabent az atlétadresszbe öltözött fiúk új versenybe kezdtek. Gyerekfej nagyságú, fekete golyót szorítottak a vállgödrükbe, előredültek, meglendítették a lábukat és egy erőteljes lépés után kilökték a golyót. A zsvájból, nevetésből érzékelhette Hötöle, hogy kicsire vagy nagyra sikerült a dobás, mert látni nem látta, a nézők eltakarták előle a súlydobópályát.

Lassan besötétedett. Az ifjak odabent abahagyták a játékot, kis csoportokba verődve, zajosan elvonultak a kastély felé.

Homály és csend hullott a grófi kertre. A fehérkesztyűs inas elfektette a magasugróállványt a homokgödör mellett, összeszedett néhány holmit és ő is elment.

Mostmár hazamehetsz — mondta magának Hötöle —, de meg sem mozdult, mintha odaszorította volna valami az árokpartra.

A kastélykertben megszólalt egy füleskuvik, éles kú betűi sejtelmesen zengtek a homályban.

Hötöle fölkel, leporolta magát. Átmászott a kerítésen, átbújt az élősvény kutyajárta résén. Bent volt a parkban. Meztelen talpa érzékelte, hogy ez másfajta "gyöp", mint amilyen odahaza szokott járni. Ebben biztos nincs királydinnye. De ezzel most senki más nem törődött, csak a talpa. Odament a homokgödörhöz, fölállította a magasugró állványt. A fűben megtalálta a

háromlú léce is. Látta, a léctartók ugyanannál a magasságnál állnak, amit már senki sem tudott átugrani. Egy kicsit megijedt, éppen a homloka magasságáig ért. Na, Hötöle! — biztatta magát. Szemét a lécre szegezve hátrált. Amikor a magasugró állvány már majdnem eltűnt a félhomályban, megállt, összeszorította a fogát, a kezét erősen ökölbe zárta. Nekifutott, és már futás közben érezte, hogy menni fog, ellazult, ugrott. A bal sarka érintette a léce, de olyan finoman, hogy éppen csak megrezdült, nem esett le, kopogó hangja fölérősödött a csendben. A füleskuvik elhallgatott a zajra.

Hötöle fölállt és ugyanúgy, ahogy a grófgyerek, magasba csapta a karját.

Odament a súlydobókörhöz, akkor már nagyon sötét volt, kereste a vasgolyót, de nem találta, hiába ereszkedett négykézlábra.

A füleskuvik újra megszólalt és a kastély mellett a bokrok takarásában fölugatott egy kutya. Hötöle görnyedten futott az élősvény felé, átbújt a résen, átmászott a kerítésen és diadalmasan eliramodott Rácpácesgre felé. Az utca két oldalán vadul ugattak a kutyák.

A rövidebbik utat választotta a Sió-parti erdőn keresztül. Feszítette az öröm, nem tudott lépésben menni, futott hazáig. A bogárnárműhely mellett vannak alkalmas lécek. Két olyasféle talpat kell összeeszkábálnia,

Na, a fene egyen meg, akármit is csinál, sikerüljön, gondolta magában Csótár Rozál és a tekintetével megsimogatta az unokáját, ezt a gyerekek túl csontos, túl szikár alakot.

Csótár Rozál úgy gondolta, hogy ő a felelős ezért a fura soványságért, a bunkós térdért, bökös bokáért, a kemény, szúrós vállért. Hötölét hetedik gyerekek szülte a lánya, Csótár Rozál majd elsüllyedt a szégyentől. Hat még csak hagyján, de hét, te jó Isten! Mi vagy te, anyakoca, förmedt a lányára, s ahogy a lánya elment részest kapálni, s ő egyedül maradt otthon a kisebb gyerekekkel meg a csecsemővel, letérdelt a tövissel koszorúzott szívű Jézuskép elé és elmélyülten imádkozott, előre is Isten bocsánatát kérve a tette, amelyre elszánta magát.

Hideg vizet töltött a fateknőbe, a porontyot kihámozta a kisingéből meg a ringyongy pelenkából s zsupsz, bele a hidegvízbe. A gyerek sziszegve beszívta a levegőt, ijedten nézett, Csótár Rozál azt gondolta, keserves bömbölést kell hallgatnia, de nem, a csecsemő meg se mukkant, csak valahogy úgy nézett... úgy, hogy nna! Az öregasszony nem állta a tekintetét.

— Hiába nézöl, nem köllő te senkinek. Csak aggságnak születél, kenyérpusztító. És locsolgatta rá a hideg vizet.

Így cselekedett a második meg a harma-

Nagy Sándor: Alkonyat

amilyenbe a karácsonyfát állítják. Futott. Talpa csattogása diadalmasan riogatta a sötét erdő rejtelmes neszeit. Dehogy félt Hötöle a sötétségtől! Tőle féljen a sötétség! Majd egy nádat tesz rajta keresztbe, van a jégveremben elég.

A rácpácesgresiek egy kicsit bolondnak nézték mindig, a fene se törődött hát vele, hogy mit csinál. Faragott. Olyasféle állványt fabrikált, amilyent a grófi kertben látott. Lyukakat fúrt bele, s az öreganyja szabócentije segítségével ráírta a magasság pontos méretét.

— Mit csinál, te Isten átka? — kérdezte tőle az öreganyja, a hangjában féltés meg túlsorduló szeretet, mert mi tagadás, ezt az unokáját szerette legjobban.

— Fölugrok az égbe — nevetgézett Hötöle.

dik napon is. Most már rá mert nézni az elkékö szájcskára.

— Nem lázas ez a gyerek? — kérdezte este a lányát.

— Miért volna?

A gyerek hangosan cuppogva szopott, egyébre se volt gondja.

— Mi a fenébü vagy te, hogy meg se kottyan a hideg víz — mondta neki másnap fürdetés közben és még a fejét is belenyomta a kútról frissen hozott vízbe.

A gyerek fölbukkant a víz alól, prüsszentett, és fogatlan ínye teljes szélességében kivilant, ahogy az öreganyjára nevetett.

— Te! Te azt hiszed, hogy játszok veled?!

A gyerek még jobban nevetett, Csótár Rozál kikapta a vízből, magához szorította és kitört belőle a sírás. A Jézus kép elé lépett, fölemelte a csecsemőt.

— Kérlek, segítsd őt mindenben — mondta.

A magasugró mérce, ha nem is volt szabályos, de a célnak megfelelt. Hötöle egy nádat tett rajta keresztbe és nekikezdett az ugrálásnak. Eleinte nevettek, de ahogy hétről hétre növekedett az átugrott magasság, úgy fonnyadtak el a mosolyok. Persze megpróbálkoztak többen az ugrással, gyerekek, legények, még egy-két felnőtt is, de Hötölének nyomába sem érték.

Igy volt aztán a súlylökéssel is, pedig mindenki azt gondolta, hogy a nagydarab idősebb fiúk, a két zsákot bíró legények messzebbre dobják a vasgolyót, mint ez a csupacsont Hötöle. De nem, ebben is ő volt a legjobb. Más alkalmas vasgolyó híján a hídmázsa ellensúlyát csavarta le, azzal versenyeztek. Tehette nyugodtan, még haza is vihette esténként a súlygolyót, bolond idők jártak akkoriban, nem volt szükség a hídmázsa használatára. Háború volt, távolról már lehetett hallani az ágyúdörgést, közeledett a front Rácpáceszhez, az ég alján éjszakánként ideges fények villogtak.

Szelíd, késő őszi nap koradélutánján özönlöttek el a pusztát az idegen katonák. Szürkében voltak, füles sapkákban. Mentek házról házra, lakásról lakásra. Kutattak.

Az ellensúly volt az oka. Ott hevert a kászli meg a ruhás szekrény között a földön. Egyik katona észrevette, csattant a hangja, kattogott a fegyverek závarja. Valamennyiüket a falhoz parancsolták, kezek fönn. Az egyik szürkeruhás odaóvakodott, megfogta a súlyt, mint a hímestojást. Aha, azt hiszik, gránát.

— Az csak egy... — magyarázta volna Hötöle, de egy fegyvercső mellbelökte. Kuss!

A katona az asztalra tette a gyanús szerkezetet, hosszasan nézte. Egy lyuk benne, csavarmenettel. Mi a szösz lehet ez?

Hötöle újra magyarázni kezdte, mostmár hagyták. A tiszt kapiskálni kezdte, miről van szó.

— Te? — mutatott hitetlenkedve Hötölére. Épp ez a vékony gyerek dob súlyt. Muto-gatott, menjünk ki, mutasd meg.

Hötöle fogta a súlyt, kiment. A katonák utána. Kialakult a félkör. Középen Hötöle a vállgödrébe szorította a súlyt, előredőlt, lendített a lábával. Röptült a golyó. No nézd csak, a fene se nézte volna ki belőle. A tiszt kézbevette a golyót, méregette a távolságot, mintha dobni akarna, aztán mégse mert. A végén még kiderült, hogy nem tud akkorát, mint ez a vézna kölyök. Az arca kipirult. Elkialtotta magát.

— Anszur!

A katonák továbbadták. Anszur, Anszur — zengett a házak között. Egy hatalmas természetű katona közeledett a magtár felől. Ő volt Anszur. A tiszt izgatottan beszélt neki, hol a golyóra, hol meg Hötölére mutatott. Anszur bólintott, kézbe fogta a golyót, elhajította. A tiszt arca földerdült. Ahol a golyó leesett, földbeszúrtak egy ágdarabot. Diadalmasan néztek Hötölét. Te jössz.

Hötöle összeszedte magát. Nyögött bele, ahogy eldobta a golyót. Jó méterrel távolabb esett le, mint Anszur dobása. Szigorodtak az arcok. Megint Anszur dobott. S mivel nem sikerült, újra ő. Hiába. A tiszt új vállalkozót keresett, nézte a katonáit. Előállt egy széle-hosszaegy legény, de ő még Anszurt sem tudta fölülmúlni, nemhogy Hötölét.

Hötöle meg mutogatni kezdett. Még sen-

ki nem értette, mit akar, a magyarok se, amikor az öreganyja idegesen rászólt.

— Hallgass már! Éridj onnan!

De nem hallgatott, magyarázott kézzel-lábbal. Na igen! Hogy tud magasugrani is.

A magasugróállvány föl villanyozta a katonákat. Látszott rajtuk, van köztük valaki, aki ebben bajnok. Egy Nurap nevű volt, lenge szép szál fiú. Nekivetkőztek a csípős hidegben. Gatyára. Nurapon kék gatyá volt és kék atlétatrikó. Hötöle klottgatyában volt és fehér ingben.

Az alacsonyabb magasságokat könnyedén ugrották mindketten. De azt, amelyik éppen akkora volt, mint Hötöle, Nurap nem tudta átugrani. Pedig a két szokásos javítás helyett ötször is nekifutott.

A tiszt homlokán árnyékok, a száját összeszorította. Szúrós pillantást vetett Nurapra s intett Hötölének, hogy hazamehet.

Tündökölt a rácpácesziesek visszafojtott mosolya. Ez a Hötöle! Ki gondolta volna?! Most megmutatta nekik.

Ekkor a katonák között izgatott szóváltás kezdődött. Bugyborékok. S közben egy név: Talit. Talit, Talit, Talit.

— Hé! — integetett a tiszt Hötölének. Mutatta, hogy jöjjön vissza.

Lassan kiderült, mit akarnak. Még egy versenyt. Futást. Táv: egyszer körülfutni a csikókarámot. Ez volt az ellenfél. Ez a Talit nevű. A katonák vigyorogtak. Látszott, Talit nem akárcsi. Talán futóbajnok volt odahaza.

Talit erős iramba kezdett, de Hötölét nem tudta lerázni, szorosan a nyomában maradt. Ha addig élek, se hagysz el — motyogta magában Hötöle. Nehéz lesz, az egyszer biztos. Ez a Talit nagyon tud futni. A kútnál még erősített is, Hötölének minden erejét össze kellett szednie, hogy le ne maradjon. Futott. Megkerülték a karám rövidebb oldalát, a túlsó oldalon már a célegyenesben voltak. Hötöle érezte, ha akarná, már most meg tudná előzni Talitot, de várt vele. Majd a végén. Hallotta, hogy a rácpácesziesek hangos biztatásba törnek ki, kiáltoztak a katonák is. Na, még húsz méter a cél. Hötöle nekilendült, egyre közeledett Talithoz, de ekkor a tiszt, a nyakában lógó géppisztolyból egy rövid sorozatot engedett Hötöle mellébe. Hat golyó, hat piros virág nyílt Hötöle mellén a fehér ingben. Elhallgattak a szurkolók. Síri csend lett. Most... összeesik. De nem, a vérző mellű Hötöle lendülete nem tört meg, négy hosszú lépéssel beért Talitot és elsőnek ért a célba. Megállt, a szeme már homályos volt. Összeszett. Az inge csupa vér. Mindenki döbbenben állt, a katonák is.

A tiszt rekedt parancsszavakat köpködött maga elé. Fölugráltak a teherautójukra, elzúgtak.

Dermedt kör a halott körül. Csótár Rozál értetlenül, szürke arccal nézi az unokáját, odamegy, letérdel mellé.

— Mit csinálsz?! Te! Mit csináltál?!

Megrázza a testet, Hötöle feje elfordul, leesik az álla. Az öregasszony felnyalabolja a testet, többen is készségesen odaugranak.

— Segítünk, Rozi néném.

Dühösen rájukrivall. — Menjetez innen! Viszi a testet. Tisztes távolból követik. Nem hazafelé megy. A kút felé. Belefelelti Hötölét az itatóvályú jéghideg vizébe. Kigombolja az ingét. Bal keze a gyerek feje alatt, a jobbal locsolgatja a vizet a hat sebre. Végigsimítja a fiú mellét, ujjá hegyével megérinti a sebeket. De hiszen nincs is rajta seb.

JANCSIK PÁL

Üzenet

Ioan Alexandrunak

Azt hallottam, hogy jobban vagy, barátom. Már járni is tudsz, sétálni vigyázva, tudatod elsötétült terein szintén sétálni kezdett el a fény, mint Pusztatopa szétszórt házai között, amikor megszületted.

Tulajdonképp: most újra megszületted. Olyan mélyről, olyan távoli világból, mondhatni, "odaatról" tértél te vissza hozzánk, az agyvérzés súlyos állapotából, hogy ismét meg kellett tanulnod beszélni, járni, élni...

Talán a hit, talán igazi, mély istenhited, az tartott meg az életnek, a jók, a jámborok varázsköre, láthatatlanul óvó aurája.

Nem találkoztam senki mással, aki ily buzgón, nyíltan és nyílvánosan vallotta volna meg hitét, mint te a hitehagyás és a tiltás tovatűnt évei alatt.

Ám azért ne felejtselek a modern orvostudomány segítségét se és a szegedi meg más orvosok hozzáértő és odaadó gyógyítását és ápolását.

Kíváncsi vagyok teljes gyógyulásod! Kívánom, hogy mihamarabb olvashassam legújabb verseid szülőföldedről, népedről, hazádról, a nagyvilágról és kicsiny faludról, csikókról, bivalyokról és a tejről, a pokolról s a mennyről, erről az egész dantei isteni, nagy "commediáról", A Földről, mely "egy táltos tőgy-anya", s az emberek és kivaáltképp mi költők "csöcsei vagyunk, amelyekből a nagy mindenség kisdedei a humánus tejét szopják keverve verejtékkel és gyűlölettel, becsülettel s becstelenséggel, győzelemmel, hideggyel, szeretettel, hitetlenséggel — keserű tejnek sugarát, mely vak, fehér és kristálytisza, szent."

1994. december

*Részlet a költő Tej című verséből

Most, hogy az öregasszony lemosta a fiú melléről a vért, úgy látszik, mintha nem volna rajta seb. Szotyori István közelebb hajol. Már mondaná, hogy "iszen ezen nincs seb", de nincs rá idő, mert Hötöle becsukja a száját, kinyitja a bal szemét. Hamiskásan néz az öreganyjára. Aztán kinyitja a másik szemét is, nevet. Fölül, a markát a szája elé tartja és mintha cseresznyemag volna, hat géppisztolygolyót köp bele.

— Na, hogy a fene evett vóna meg — kiabál az öregasszony, magához szorítja az unokáját, s most, amikor már semmi értelme, hangosan sírni kezd.

SERÉNY MÚMIA 65

ha majd minden rabszolga nép
jármát megunva olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince '96

LÖVÉTEI LÁZÁR LÁSZLÓ VERSEI

Etikett

3. A szoknya

A hősök botrányhősök is voltak,
őket pedig tisztelni kell
csakúgy, mint a szoknyát.
Móni hadd féltékenykedjen.

És van még valami. "Csakis az ösztönös
szelekció elve érvényesült,
és a döntést nem lehet megvívózni."
A minap is, azelőtt is és még jónéhányszor.

Ezt készpénznek lehet venni,
és vitázni róla fölösleges.
"Lépnél csak a helyembe."
De Móni nem akar.

Móni: csak egy szoknya.
és az egy elég kevés.

5. Séta a puncsostálhoz

"Nemde ismeri már
részleteiben a kérdést?"
Júlia fejecskeje bólint:
egy ilyen kérdés leginkább ezt kedveli.

"Akkor azt is tudja, hogy mindenben
nagyobbreszt formulákra hagyatkozunk."
Most persze dacosan
fölszögezve marad.

"Ezek után, mondja,
mit vár tőlem?" De mert
az előbbi fejtartást nem lehet
fokozni, igenlés a válasz.

"És ahogy én sem, úgy nyilván
Ön se veszi majd komolyan."

10. Semmi apokalipszis

A vádemelést mert
nem kerülhetem el, az űr
kitonul az ülésteremből.
"Csak bajom volt a mőzesi

törvénykönyvvel is." S éppen ő
ne tudná, hogy mi az igazság?
Tehát nemcsak módszertani
problémák merülnek föl

az ítélet meghozatalát illetően.
Ezért aztán szitkozódások, persze.
Hogy: "A fenébe is, meddig kell még
várnom?" S ha már így állunk:

"Ez lenne
az idők végtelenje?"

A döntés nehézsége

B. Cs.-nek

Nem minthogyha furcsa lenne,
de egy idő óta nagyon hiszek
a személyes varázsbán.
Ilyen gondjaim vannak.

Meg olyanok, mint ez a mai nap.
Mert boldog születésnapot kívánok-e,
vagy elkezdek spekulálni
a korra vonatkozóan.

De most egy panegirisz is hülyén hangzana.
És már nem lenne személyes ügy.
Márpedig az kellene maradjon,
úgyhogy még gondolkodom.

Túlélési manőver

A föl-földobott követ és a gravitációt
jól kitalálták, s az a helyes,
hogy ezt én is tudjam. Ez pedig akkor
a legkönnyebb, ha mindenféle blódségekkel etetnek.
[Ezt nem.]

Nagyon tudom sajnálni magam.
Ez pusztán előékenységek, ilyenkor ez
kijár: bizalmat szavazok magamnak,
és szépen elvagyok.

Ha nem, nem.
De ez elég ritka.
Velem még nem fordult elő.
Láttam a boldogságot én is.

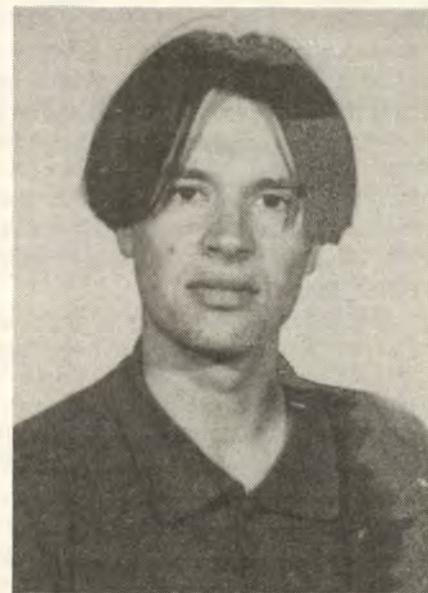
Lövétei Lázár László

Túlélési manőver

A föl-földobott követ és a gravitációt
jól kitalálták, s az a helyes,
hogy ezt én is tudjam. Ez pedig akkor
a legkönnyebb, ha mindenféle blódségekkel etetnek.

Nagyon tudom sajnálni magam.
Ez pusztán előékenységek, ilyenkor ez
kijár: bizalmat szavazok magamnak,
és szépen elvagyok.

Ha nem, nem.
De ez elég ritka.
Velem még nem fordult elő.
Láttam a boldogságot én is.

A jobb is jön

Mert ha nem jönne, nem jutna eszembe.
Vagy nem ennyiszor, és nem így, hogy:
lám, ez jobb, mint úgy általában.
És egy kicsit a bójákon túli.

Ilyenkor hajlamos vagyok
átfordulni a misztikába.
Ha csak egy kis időre is.
Mert az a bójás rész: határzóna,

és mégis átjutott rajta.
De hogy nem véletlenül,
ezt már csak remélem.
És ez olyan kínai kancsós.

Olvad a fenséges

A fenséges is elolvadhat, és ez
bánt engem — mondhatnám így,
ahogy mondom is. Egy tavaszi versben pedig
ajánlatos ezt mondani (demonstrálni
az érzékenységet.) Szóval:
csak ez után szabad örövezni.

Aztán megesk, hogy italomba
jégkockát, homlokomra vizes borogatást
kérek, és már tudom is, melyiket
választom havasok és Riviéra közül.
S így mintapéldám is van arra,
ami nem véletlen.

Mit csinállok a nagyszótárral

Ez is szakma, és vajon
elég ügyes leszek-e, azaz:
merítőhálóban ott lesz-e minden.
Legjobb esetben igen,

s akkor majd ki lehet
próbálni egy csomó
kombinációt. Ha viszont egyik sem
(továbbra sem) az igazi,

a hibát meg kell keresni.
Merthogy ez előnyökkel jár.
En legalábbis hagyjam erről
meggyőzni magam.

"Csináljátok úgy, ahogy akarjátok."

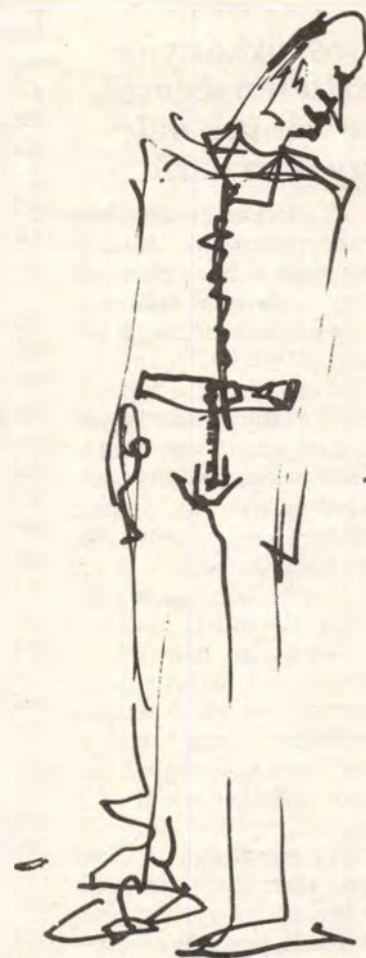
Kezdetben volt az *Ifjúmunkás* irodalmi melléklete, mint kifutópálya az újonnan színrelépő fiatal alkotóknak. Aztán következett néhány évi "szabad lebegés" (mialatt elvétele, felszusszanásnyi időre, megpihenhettünk egyik-másik komolyabb irodalmi orgánus hasábjain, amíg odébb nem hessentettek), melynek végpontját a kitartóbbak számára a valamelyik folyóiratnál (*Utunk*, *Korunk*, *Igaz Szó*, *A Hét* stb.) elnyert "polgárjog", a gyengébb idegzetűeknek pedig a zuhanás jelentette. A '89-es fordulat után alapvetően nem változott a helyzet, olyan értelemben, hogy a politikai és tekintélyelvű megszorítások megszűntével a lehetőségeknek nem határt, hanem egyenesen ketrecet szabtak az anyagi gondok. Néhány elvetélt lapalapítási kísérlet után a *Helikon* szerkesztői egy nagyvonalú gesztussal befogadták az időközben *Árnyékhát* címmel egy antológiát is megjelentető, de még mindig hontalanul csellengő társaságot. Ám — jellemző módon — ez még mindig nem elégítette ki őket, sőt: a *Helikon* hagyományos szerzői közti megjelentetést egyfajta egybemosásnak, beolvasztási kísérletnek fogták föl, a korosabb írók szerkesztői mércéjét pedig egyenesen kényszerzubbonyként érezték. A rendkívül rugalmasnak bizonyuló szerkesztők ekkor újabb gesztussal mentek elébe a fenyegető robbanásnak: felajánlották a *Helikon* belsejének néhány oldalát kizárólag nekünk, fiataloknak, hogy ha már "garázdálkodni" akarunk, akkor legalább a saját számlánkra és egy jól bemérhető helyen tegyük. Szilágyi István főszerkesztőt idézve: "Csináljátok úgy, ahogy akarjátok." És mi csináltuk. A melléklet a Serény Múmia nevet kapta a keresztségben, szerkesztői székébe pedig a már publikálási múlttal is rendelkező Fekete Vince került, aki "fő múmiaként" azóta is fáradhatatlanul serénykedik. (Egyébként Orbán János Dénes, Sántha Attila, Fekete Vince és László Noémi szerkesztésében egy önálló lapja is van a csoportnak, az időszakosan megjelenő *Előretolt Helyőrség*.) Amint Kelemen Hunor, a társaság egyik költő-prózaírója az *Életünkben* nemrég megjelent interjúból mondta, a Serény Múmia lényegében egy baráti körként indult, mely az idők folyamán "kitágult" és a

hozzá csapódó újonnan jelentkező fiatalabbaknak köszönhetően azóta is egyre tágul. Úgy is mondhatnám, hogy a Serény Múmia nem egy jól körülhatárolt társaság, adott létszámmal, rögzített alapszabályzattal, Nagymesterrel, pohárnokkal és pecsétőrrel ellátva, nem egyszerűen lap a lapban, hanem folyamat. Egy olyan folyamat, mely a kezdeti impulzus óta önfenntartó. És addig fog létezni, amíg lesznek, akik a magukénak érzik. Bármelyik fiatal író tagja lehet a Serény Múmiának, és bárki a régebbiek közül hűlen lehet hozzá, sértődés nem lesz belőle. S ha már ennyire posztmodernül megfoghatatlanként határoztam meg ezt a társaságot, joggal adódhat a kérdés, hogy: mégis, mi az, ami összetartja, mitől csapat ez a csapat? Mert az, hogy a köteteink az utóbbi két év folyamán szinte robbanásszerűen egyidőben jelentek meg, na meg az egymáshoz közel eső életkor nem lehet komoly érv. Van egy valami azonban, ami — úgy érzem — minden "serény múmiában" közös: az irodalomhoz, egy bizonyos irodalmi hagyományhoz való viszonyulásunk mikéntje. Sántha Attila egyik írásában úgy említi a Serény Múmiát, mint egy "vidám társaságot". Nos, ez a "vidámság", ez a korábbi erdélyi irodalomhoz képest újat jelentő "másság" lehetne a közös ismertetőjegy. Mert mi történik? Erdély, mint a trianoni magyar tragédia sokat szenvedett földje, a nemzeti-ségi elnyomás tragikus színhelye él a magyar köztudatban. Ezek történelmi, politikai tények, melyek történelmi-politikai megoldásokra várnak és remélhetőleg nem hiába. Mindez elég ok arra, hogy az ember gyomra görcsbe ránduljon, ha Erdélyre gondol. És akkor felnő ebben az elgyötört régióban egy új nemzedék, mely ahelyett, hogy megnyúlt képpel, földre szegezett tekintettel, kucsmáját vagy az asztalkendő bábárgatva magányos, bagolyhuhogta templomtornyokról, bedeszkázott ablakú iskolákról és kitépett nyelvű bús magyarokról regélne, a sarokba vágja az ódon lantot és elővéve a tangóharmonikát, beül Rejtő Jenő valamelyik hírhedt kocsmájába a matrózokkal együtt mulatni. Mert egy nyelvnek sokkal több esélye van az életben maradásra, ha dalokat énekelnek rajta, vicceket mondanak és szerelmes pajzánságokat suttognak a szerelmesek egymás fülébe, mint ha többékes eposzban féltő aggodalommal elsorolják a minduntalan rá leselkedő veszedelmeket, hogy az olvasónak a frásztól a torkán akad a szó, ami már valóban előszobája lehet a nyelv halálának.

Ami az irodalmat illeti — úgy tartjuk —, neki csak egy feladata lehet: irodalomnak lenni. Minden egyéb ebből következik. Az új erdélyi irodalom tehát nem kíván semmiféle testidegen eszmének a fegyverhordozójává vagy szobalányává szegődni. Ellenben akar olyan műveket létrehozni "a még meglévőkhöz", melyeket az Olvasó gyönyörködve és sikongatva olvas, és szájról szájra terjednek, és kivágják őket az újságokból és kilopják a könyvtárakból..." (Orbán János Dénes)

LAKATOS MIHÁLY

Elhangzott a szegedi Serény Múmia-es-ten 1996. április 29-én. Műveiből felolvastak: Fekete Vince, Lakatos Mihály, Papp Sándor Zsigmond, Sántha Attila.

KIRÁLY ZOLTÁN

Lucky Strike IV.

Ahogy múlik a narancssárga semmi,
úgy megy át rajtad a "hadsereg".
Mikor elfogyott belőlem a szeretet,
kapcsolatok ki.
Ha közeleg a nagy Semmi.

Lucky Strike XIII.

(apokalipszis)
Soha nem találunk
magunkra. Pedig
egyszerűen vagyunk.
Ki-van a fejemben?
Álommentes éjszakáim
Átváltanám egy játékra.

(magamon kívül vagyok)

kívül-belül benned vagyok
élsz a perspektívámban
magányodban vagyunk
nincs már felnőtt
gyerek kapcsolat
a gázmaszkos szerelemben
kiszerelek Picasso
Guernicájából

Lucky Strike XV,

"szemeimbe vedérrel hordtad a könnyet
pedig aphrodité épp nem voltál
mikor egy kertben ültünk
s amíg én aludtam-
rajtad már át-is-mentek Hárman..."

GYÖRGY ATTILA A boszorkányok mezítelenségéről, s az irántuk való vágyakozásról

Vannak a férfiember életében némelykor pillanatok, amikor erőt vesz rajta a boszorkányok iránti vágy — ilyenkor aztán testét, üdvösségét és tisztességét veszedelemre vetve, mintegy örülten követi, hajtja a boszorkányt. Több ez mint testi vágy, és erősebb, mint a szerelem, a minden emberben jelenlévő és bujkáló halálvágy nyilvánul meg ilyenformán, s a megsemmisülés gyönyöre hatalmasodik el. A tudat nem lesz homályosabb, csupán átvált, alárendeli magát a célnak, s szokatlan leleményességgel vezérel a kiszemelt cél felé. Az emberen kívül csupán három lelketlen állatfajban nyilvánul meg ezen halálvágy: a lepkeben, az ámbrás cetben és a lemmingpatkányban. Nem véletlen, hogy mindhárom a Hold befolyása alatt cselekszik: ök ugyanis így, analógia révén érzékelik a kiáradó, pusztító nőiességet, amelyet a földhöz kötöttebb emberek a boszorkányok révén tapasztalnak meg.

A halál, és a megsemmisülés vágya, mely a boszorkányokhoz kötődik, leginkább azoknál fordul elő, akik részesei voltak a boszorkányok mezítelenségének. Mert a rejtett igazságoknak egyike az, hogy a mezítelenség a halállal összefügg, s nemcsak nyugtalanító szépségük és vonzásuk, de az élethez való viszonyulásuk révén is: hisz minden, mi mezítelenül születik, meghal, és minden halál lemezíteleníti az élő.

Általános igazság, hogy a mezítelen ember áldozattá szelődül, mert a mezítelenség több, mint a ruházat hiánya — a világ elé tárja a test esendőségét, s a mezítelenséggel hazudni nem lehet. Ugyanakkor, mint minden a világon, a mezítelenség is más és másféle lehet: a férfi mezítelensége támadó, a női mezítelenség pedig védekező, gyöngédséget kérő, mely felfogja és magába olvasztja a férfi támadását. Valamikor régen ez még így is volt, amíg egyen nem borult a nemek közötti egyensúly, s nagy általánosságban ma is így van ott, ahol őszinték magukhoz az emberek.

A boszorkányok mezítelensé-

ge azonban nem tartozik ezek közé; míg az emberek mezítelensége életet ad a halál árnyékában, a boszorkányoké beteljesíti a végzetet. A néhai bölcsök még tudták, a halál és a felejtés anyagi női formában, őszanyaként jelenik meg, s aki rátekint, elhagyja a földi világot — a boszorkányok pedig ezen anyagnak hírnökei.

Első látásra az ő mezítelenségük nem különbözik a nők mezítelenségétől: vágyat támaszt, és a magatehetetlen szépség iránti gyengédséget, tökéletességével pedig áhítatot, akár azok a görög szobrok, melyeket Pán utódai, a szobrászok modelleztek az akkoriban szírének és najádok néven ismert boszorkányokról. Ez a fajta mezítelenség az, amelytől erejük teljében lévő férfiak elbizonytalanodnak, slátszólag minden ok nélkül meghátrálnak a testi vágyak, ha ilyenkor a józan életösztönnek sikerül áttörnie a vágy gátjait. Ha az értelem nem is, az élethez ragaszkodó test megérzi a veszedelmet, az érzékek megtévesztése ellenére.

"Farkasveremhez hasonlatos az ő mezítelenségük" — állapította meg hajdanában Institoris, a boszorkányok értője, s valóban találó a hasonlat, mert ahogyan a farkasverem halált rejt az anyaföldön, úgy a boszorkányok mezítelensége is csak fátyol, az utolsó előtti álca, alatta pedig feneketlen mélység, kínos gyötrelmek rejtezik. Még az arra felkészültek, a titkok tudói is csak mintegy szakadék feletti pallón, ingatag kötéldídon kelhetnek át mezítelenségükön, melynek túloldalán megtapasztalható igazi lényegük. És éppen ezért szolgál különleges elégtétellel a boszorkányok testi szerelme, mert feloldódik, kiömlik a túlparton a férfi, mint aki halálós veszedelemből menekül. Csak e mezítelenség megtapasztalásával érti meg a halandó, mit ábrázol a villendorfi Vénusz, valamint Astarté és Hekaté szobra, s bár innen többé nincs visszaút, nem is kívánczik vissza a férfi.

Állandó nyugtalanság, szüntelen csatározás, veszedelmes vadállat, igen súlyos teher a boszorkányok mezítelensége, s ki egy pillanatra lazít védelmén, meglehet, halálos csapást szenved — ezen halál azonban várva várt, mert beteljesíti a vágyat: a halál, és a boszorkányok mezítelenségének vágyát, melyektől nem mentes egyetlen ember sem.

A boszorkányok állatairól

Tudatlanság, és téves a köznek azon hite, miszerint a boszorkányoknak macskák és baglyok a kedvenc állatai. Való igaz, sok boszorkánynak van macskája — és ez érthető, mert a macskák isteni eredetű és természetfeletti állatok. Némelyiknek azonban baglya van, és akadnak olyanok is, akik kutyát, madarat, avagy hüllőt tartanak otthonukban.

Ezen utóbbi esetekben pedig, a hüllők kivételével, mindenkor nagytestű, vagy harcias állatokról van szó, mert lényüknek nem felel meg az olyan állat, mely külsejében nem tükröz erőt és hatalmat. A boszorkánynak igen kevés kivétellel mindenféle állat hűséges segítőtársul és cinkosul szegődik, mivel az állatok hozzájuk hasonlóan ösztönös lények, s megérzik, aki hozzájuk hasonlóan cselekszik. Csupán a ló, a sólyom és a delfin az, mely tisztaságánál és férfitermészeténél fogva nem állhatja a boszorkányokat. Egyébiránt a boszorkányokban rejlő sötét és célirányos erő búvkörébe vonja az állatokat, és megbilincseli azok akaratát, falkavezérként, domináns egyedként uralkodik rajtuk, rendszerint felhasználva, feláldozva őket céljai véghezviteléhez.

Mindennemű állatok körül pedig különösképpen a hüllők, a ragadozó madarak és a kutyák azok, melyek gyakran előfordulnak társaságukban. A varangyos- és bármilyen béka, mely nedves és a földön mászik, a közös elemek, a föld és a víz révén kiválóan használható a gonosz praktikákban. A madarakat a szabadságvágy, és a gyilkolás ösztöne, vagy egyszerűen csak a prédát elejtők kísérésének belső parancsa szólítja melléjük.

Leginkább azonban a kutyák, s azok közül is a vadászakutyák vonzódnak hozzájuk, ezek ugyanis asztrális lények, melyek csak félig tartoznak a fizikai világhoz, kivételes tulajdonságuk azonban, hogy akár a boszorkányok, egyaránt képesek mind fizikai, mind asztrális képességeiket használni. Előre megérzik a halált, a veszedelmet, és gazdájuk hangulatváltozásait — ráadásul pedig hajlamosak a fajtalanokodásra, melyet a kecskebakon és papagájon kívül más teremtetett állat nem igen mível.

Azon boszorkányok, akik maguk mellett bármilyen állatot tartanak, rendszerint emberként kezelik ezeket — amivel egyrészt az okatlan állatot emelik emberi rangra, másrészt az emberi természetet fokozzák állati szintre. Ezek az állatok egy tálból esznek a boszorkánnyal, és egy ágyban alszanak vele. A közösen végzett létfunkciók révén pedig a boszorkány kisugárzása által valóban különös képességeket kapnak, és örömet beilleszkednek az emberi viselkedésbe — mindazonáltal, vadságuk mellett megőrzi azt a feltétlen engedelmességet és hűséget, ami az emberre nem jellemző. Mindezt pedig azért, mert mint a boszorkányok jobb ismerői, tudatában vannak azok hatalmának és ismerik félelmeik forrását.

Igen sokan a bölcsőbb és veszedelmesebb boszorkányok közül megfosztják nemüktől állataikat, aminek három oka is van. Egyrészt a nemi öröm olyan kiváltság, mely az erősebbet, s ez esetben csak a boszorkányt illeti meg, másrészt a termékenység irritálja a boszorkányokat, mint olyan varázserő, amelytől megfosztattak. Harmadrészt pedig a nemétől megfosztott állat androgün lesz, mely isteni sajátosság, s így válik eggyé az állat testében a két princípium, kihagyva a közbenső és gyengeségekkel teli emberi létet. Az ilyen állat hatalmasabb, erősebb és kegyetlenebb — önálló értelem nélkül azonban kormányozható, feltétlen szolgálója úrnőjének, és félelmetes fegyver a kezében. Az igen erős és tapasztalt, vörösmágiában jártas boszorkányok ilyenkor incubusokat és succubusokat formálnak belőlük, melyekkel embereket gyötörhetnek és hajthatnak hatalmukba. Ahhoz azonban, hogy ez megtörténhessen, a fizikai állattal tisztelettel és kedvességgel kell bánni — ezért van hát, hogy némelyik boszorkány rá nem jellemző módon gyöngéd állata iránt.

A megszokott, és "használt" állat elvesztése pedig mindenkor különleges fájdalmat okoz a boszorkánynak; az incubussá vagy succubussá alakított állat halála pedig rendszerint a boszorkány hatalmának gyengülését, közelgő vesztét jelzi. A boszorkány hatalmának elvesztése pedig a maga során átalakulást, igen sokszor vesztettséget eredményez az állatoknál — értelem és vezérlő erő nélkül öncélúan dühöngő fenevadakká válnak, míg saját gonoszságuk elemészti őket. Az ilyen állatokat pedig, miután megölték, tűzzel kell elemészteni, mint hajdan gazdáikat, hogy imígyen megtisztulva rontást ne hozhassanak fajtársaikra.

SÉRÉNY MÚMIA

FEKETE 7

1. Kötetnek* fülszövegében könyvünk Szerzője tömören összefoglalja Parázkönyvnek lényegét. Ennél jobban nem is lehet megfogalmazni és értelmezni, úgyhogy, türelmetlen Olvasó, vedd inkább kezébe eme elegáns könyvet, olvasd el fülszövegét, és megszabadulsz egy kritikától, mely lényegében ugyanazt mondja el.

Fekete Vince kötete nagy és nehéz könyv. Szinte lehetetlen együltödben elolvasnod, mert ölmeként nehezedik elmédre száz oldalnyi verse. Ha egyszerre olvasod el, nyájas Olvasó, olyan, mintha egy fekete lyuknak rohannál neki úrhajóddal. Vereséget szenvedsz, vonatok dübörögnek végig rajtad, kiejted kezedből a könyvet, és nem mered soha többé elővenni, de eldobni sem: ott fog parázslani könyvespolcod félelmetes könyvei között. Kapaszkodj inkább a Szerző szavaiba: "könyv, amely bárhol felüthető", s 7 adagban fogyasztd el a parazsat, hogy megteljen vele, mint a táltos paripa, hogy ne emésszen el, hanem tápláljon, melegítsen!

2. Alulírott olvasó Fekete hetet szentelt a könyvnek. Hét napig vívott a hétfejű, parázskádó sárkánnyal, az napi hangulatához illő ciklust választva ki a 7 közül. Íme a napló*:

Szombat. Még van két órám a találkámig. Ma este iszunk, táncolunk, nadragunk elszakad, talán nem lesz ahol szeretkezni, és ismét a kolégium lépcsőjén vagy a parkban... Kilakoltattak rondói — Villon, Rimbaud, Apollinaire kavarog bennem. Hír, nő, dohány elvéve, holmi széjjel, dohos lakásban, bűzös pokróc a korgó ágyon, régvolt szerelmeim, hajdani szexfüllat, kevés apróm gyógyszerre futja, maradtam szál ingben, kabátban. Rondók kerekain gurulok, ma többet iszom, dülöngélni fogok vagy rohanni a gödrös utcákra, az ócska bérházak között, és lázadok ezen pokoli, lelkelem gazdagságát, zsebem szegénységét meg nem értő Balkelet ellen, melyet valahol mégis, hiszen csak ez, csak ez, csak...

Vasárnap. Este hat körül ébredek, mint minden vasárnap. Nem vagyok másnapos, kialudtam magam. Minden vasárnap estém fáty nyugalom, visszatekintés előző életemre. Ilyenkor meglátogatnak volt szerelmeim, velük beszélgetek. Emlékszelém, emlékszel? Andal. Kis garniszálló, víz szaga, fürkészem pimaszul: bekapod?, vissza hozzád többé nem. Vagy mégis? És ki vagy te és ki vagyok én? A 7 vers fölillantja létem, emlékeim számos szeletét. Hétfő közeleg, széttépi és elhordja s nem marad csak egy kép, illó mozdulat.

Hétfő. A fű se nő. Ma csak 7 slukkot szívok a könyvből. Minden slukkot egy-egy cigarettányi ideig olvasok. Nem hat meg különösebben, valóban csak slukk. Egészen addig, amíg az ötödiket is le nem szívom. "Majd egyszer egy délután / belénksobban egy erkélyen / után két mozdulat között / vagy bent fekvő hason-háton / lófaszt ért az egész barátom." Ki az erkélyre. Ezt a verset első olvasásra kívülről megtanultam, hónapokig fog forogni bennem. Visszamegyek a szobába, még két slukk. Hogy törődöm hisz törődöm döm döm döm döm lófaszt ért az egész barátom hétfőn a fű se nő majd egyszer egy délután után két mozdulat között...

Kedd. Mint aki leskel. Éledezem, szerelmem is újra ég, ma megint nekivágok az éjszakának, féltérdek a szövetből nézd, kilángol! Szél viszi szél viszi hozza a víz szagát, varázsol Vince lüktető jambusokat, Borbély Szilárd modorában, de nála jobban a Jégbontó havában. Baudelaire-es, csordultig zsúfolt, ám szédületes Vaskor. Farsang, ünnepek, öngyilkos töltésű

Matt, Soha már. Elhagyom a Földet azonnal, nem hagyok utánam egy jelet se.

Szerda. Közömbös nap, van időm, ma a leghosszabb ciklust választom. Minden érintésünk előtt egy volt kéz nyoma ott honol. Árnycaink. Egy lírai eposz töredékei. Nehéz, a legnehezebb ciklus, félek belemélyedni. Talán túl depressziós, ismétlem, félek, nem fogok minden verset fölboncolni. Az a típusú jó vers, ami mégis elriaszt. Ám a Kód és a Patetika két óriási vers. A Kód tökéletesen dekódolja Szerzőnk bonyolult világát, és a miénket is: "Milyen évek, úristen! Mennyi szín, gyönyör. / Mélység mennyi mi rejt, magas, mi tündökölt. / Forrongás, éjszakák. Mindig! Soha! Hányszor? / Illúziók. Versek, vasra váltott álmok." S a Patetika csöppet sem patetikusan, inkább elégikusan és enyhén ironikusan oldja föl ezt a komor ciklust. "Talán ez volt / mit kerestünk / mert éltünk haltunk / és szeretünk / (...) / Veni Vidi Vincel!"

Csütörtök. Indokoltabb a fájdalom. A Szíkek ezüstjében: az öngyilkos apa alakja, és az, amit a fiára örökölt hagyott: a kétségbeesés. Csodálatosan cizellált miniatűrök. "Az életünkkel istenek mit akartok?" A hajsolt agy táskájában ott a vodka, s "élő / érteid zakatolódnak fehér dagadt / vitorláival a halál maga / mit számít akkor kinek volt igaza?" Valahonnan mindig földohog Szárszó...

Péntek. Vidámabb nap, hétfő. Ma befejezem a kötet olvasását. Az utolsó ciklus általában a legjobban sejteti, hogy mi lesz az elkövetkezőkben. Könnyedebb, oldottabb hangulatú versek, nem megkínlódottak, nem is olyan súlyosak, mint a többi, de ezeken már inkább érződik a profizmus. Nem esnek a túlsúlyosság csapdájába, mint némelyek az előző versek közül. Szükségesnek találom újragondolni ügyeinket. A Hátraarc kilóg a sorból, de kitűnő befejezése a könyvnek, az Epilógus elvész mellette.

3. Kiválasztom a hozzám legközelebb álló verseket. A kötetet 7x7 hétig emészttem. Az invokáció; ágy, asztal, szék; legeslegújabb testamentum, k.-vers, érted tamtamok, Kód, Patetika, Animus és..., Jégbontó hava, Matt, Andal, Hétfő, (s megint előlről), Mint egy vízesésen, Szükség, Vol(t/n)ak, Szerelem című verseket megtanulom kívülről.

A Parázkönyvben kétségkívül a tragikum és a thanatosz az erősebb. Időnként riasztó is ez, döbbenetes, hogy egy huszonéves fiatalember világa ennyire komor. Ez persze nem áll összefüggésben a versek minőségével, hiszen alig pár versre (a hatodik és a hetedik slukkra, a Hölgyek és a Soha már címűekre) lehet ráfogni, hogy közepesek, a többi jó vagy nagyon jó. Azok tűnnek azonban a legsikerültebbeknek, ahol a fanyar ironia is megszólal, vagy a fájdalom őszintébb, elemibb, nem pedig víziószerű (lásd a kívülről megtanulandó verseket!).

9-11. oldalon Kasza Bálint rajzai

FEKETE VINCE

A Jóisten a hintaszékből

"Hány csigamászta hajnal nyers szaga" (Baka István)

Dögölj meg! Hát dögölj, te állat!
Számolják mind fejedre perceid:
hány ágyra kentél csiganyálad,
hány bõrre írta nyelved nedveit,

hány hajnalon, hány éj parázna,
nyershús illata, mennyi mikrofon,
mit latraid, kanoknak száza
sziszegve tartott, s nem vetted zokon

piócaként ajszad míg rátapadt.
Ott majd lovagolhatnád csontlovad!
Szemét! Te! Lennebb ügyse zuhlhetsz,

vezekelj itt búneid sorát!
Te, kit végigjárta nemzet és ország!
Meg nem dögölhetsz! Él! Törlessz!

Ezredvégi töredék

Olvasói levél N. Á.-nak

Hogyhogy ilyen szokatlan,
fogad húznak fogatlan,
vak szemléli köldökét,
kék árnyait a sötét
felissza mind. Hát hogyan?
Kocc nélkül és boldogan,
mi szét, még szertepattan?
Fordítottá hogy jön sima
az arcra és ráncra?
Hogyhogy ilyen szokatlan,
hull a kó szakadatlan;
patakak hogyhogy nincs sora,
s nem folyik a kó sehova?
Jó lenne: ha foga van,
szél nem indul fuvatlan,
ami szenes — fekete,
három ördög — hat szeme.
S jó lenne még például,
ha nem esnél prédául,
ha a lét csak folydogál,
hal és barom és bogár
addig él, s virul szár, rózsa,
amíg leinjekciózza
a tél. S ha dübörögnek
mind hajdani dögöknek,
én kértem (no hiszen!):
jó, láss hozzám, Úristen!

Szerzőnk a kötött forma híve, helyenként határozottan formaművész. Időnként azonban csikorognak a sorok, feltűnő a formának tett engedmény, vagy ennek ellenkezője, a tartalomnak tett engedményből eredő rossz rím, kilógó spondeusz (néhány oldalszám, ahol ez igen kír: 26, 31, 44, 65, 66).

Ez a sokat érlelt első kötet rangos költőt avat irodalmunkban. A klasszikus vonal folytatása, szélsőségekbe nem bocsátkozó, nem szertelen és nem kicsapongó, szigorú, komoly és kidolgozott költészet, fantázia és napszámosmunka harmonikus egybefonódása. Az a költészet, melyet időnként otthagytunk az izmusok, irányzatok gyorsan ellobbanó lángjéért, de mindig visszatérünk hozzá, mert parázsa egyenletesen és sokáig melegít.

ORBÁN JÁNOS DÉNES

*Fekete Vince: Parázkönyv. Erdélyi Híradó-Előretolt Helyőrség, Kolozsvár, 1995.

Ötletforrás: Ambrus Judit: A futás napjai, Jelenkor, 1994. október.

BUSTYA ENDRE

ERDÉLY HÉT KÁLVINISTA KOLLÉGIUMA

1. "mosolyogj a pöröly alatt..."

Cs. Szabó László, a Magyar Rádió irodalmi osztályának akkori vezetője, 1940. szeptember 6-10. között mint rádiós kísérve nyomon a Hadak útját, míg az Ártánd—Nagyvárad—Csucsá—Bánffyújnyad—Kálotszeg—Kolozsvar—Szamosújvár—Petele—Gernyeszeg útvonalon utolsó állomáshe-lyére, Marosvásárhelyre érve első dolga a Teleki Téka és a Református Kollégiumban elhelyezett Bolyai-múzeum felkeresése.

Útjáról visszatérve, szeptember 21. - október 26. között — érthetően — optimista lelkesedéstől átfűtött rádióelőadás-sorozatban számol be az ötnapos élménysorozatról. Előadásorozata — még az évben — nyomtatásban is megjelent a Nyugat kiadásában. Olvassunk be-le a Marosvásárhelyről írott fejezet-be: "A Teleki könyvtárról Kazinczy Erdélyi Leveleiben olvastam elő-ször. Azóta vágytam Váradra. Később Kosztolányi mesélt róla, széttárt karokkal, mintha egyik ver-sét mondaná. A téka fehérre me-szelt, emeletes csarnok, közepén a karzatról az alapító arcképe függ. [...] Kinyitom az egyik földszinti ablakot. A dáiák még csöpögnek. Csöpög a közeli almafa is. Az ég már tisztul, vörös fény hull a kertre. Igazi erdélyi kert, sötét és piros. Az almák közt a levelek is kipirulnak, a kert ég, rázza magáról az esőt. [...] Igen, hazatértek az almafák. Besö-tétedik, mire a kollégiumba érek. Itt van a Bolyai-múzeum. A vizsályko-dó apa és fiú összeköltözött a teme-tőben s a halhatatlanságban. Egy tabernaculumban megmutatják a két koponyát: a Farkasé sértetlen, a Jánoséból csak töredék maradt. Romlandóbb test volt, de nagyobb génius. [...] Farkas elégette a ver-seit, csak a hamu maradt meg. Be-vallom, hogy nem szeretem a kiadatlan szerzőket. [...] De kísé-röm, Kovács Benedek föllapoz egy kiadatlan kéziratot, s kedves meg-szégyenítésül olvassa: »Most, fáj-dalom! a dolog ott áll: hogy a Ma-gyar ellen az Oláh, Szász, Rác, Hor-vát, tán az összes Osztrák Hadse-reg, a Birodalom minden más része ellenszenvű; kívül pedig az Orosz, Porosz, a még csak képzeleti vagy imaginarium Német Birodalom, legalább némely más tetemes ré-szei, a tetőtől talpig kalmár érzel-mű, balgatagul rövidlátólag ke-nyérféltő, irigy, s az eget is csak aljas vastag anyagi érdekből viz-sgáló lelketlen kő- vagy faszobor szellemű, fagyásmérő, büszke An-gol, sőt minden szabadságszeretet s -pártolás mellett még a részsze-rént vagy némileg rokonszármazá-sú és -nyelvűt románérzelmű, inkább az Oláh, mint a Magyarhoz szívtó, s azért inkább egy Román-

Dák vagy Dák-Román Ország felál-lítását, mint Magyarország megszi-lárdítását pártoló Frank is, végre az ellenük némi s bármilyen föltételek alatt is ígért hadisegítségért, tán még az Olasz is s az ellenszenvű Török is rendre inkább ellenségnek, mint pártfogónak nézhetendő, úgy: hogy a mintegy hétmilliónyi Ma-gyar az Európát lakó mintegy két-száznegyven millió ember közt csaknem lehangyatra, önmagára tá-maszkodhatik, s Isten után jó észbe és szerényebb módra vetheti meg-maradása reményét.« Hát igen. Egész jó író ez a nyugalmazott mér-nökkari kapitány. A kollégium könyvtárában még meg van a zász-ló, mely alatt az elűzött sárospataki iskola Gyulafehérváron át Váradra bujdosott. »Bújt az üldözött, s felé kard nyúl barlangjába, szerte-nézett, s nem lelé honját a hazá-ban.« Ez a félelmes rímpár egy darab magyar iskolatörténet is. Itt vannak a bujdosó könyvek is, Pósa-házi professzor könyvtára, vagy

ölében élvezett biztonságérzetet ol-talmazón s óvón szárnyaltatta fö-löttünk-elöttünk? A közösségbe történő befogadás, az együvé tarto-zás tudatosítása volt az az ünnepe-lyes pillanat, amely megtartó erővé terebélyesedett az évtizedek során reánk nehezdedő teher elviselésére? Nem tudom, csak megkísérlem a birtokomban levő, valamint a ren-delkezésemre álló anyag összege-reblyezésével legalább megköze-líteni, vázlatosan kirajzolni a választ.

Hogy — miként írásom címé-ben is jeleztem — vizsgálódásom-kutakodásom a kálvinista kollé-giumokra korlátozom, azzal a legke-vésbé sem kívánok e kollégiumok számára valami privilégiumszerű-séget vindikálni. Hiszen balgaság volna elvitatni, hogy oktatásuk-nevelésük minőségében és színvona-lában hasonló értékkel bírtak Erdély többi felekezeteinek iskolái, s egyazon magaslaton álló útrava-lóval látták el növendékeiket az olyan intézmények, mint például a kolozsvári — hogy csak egyetlen városra hivatkozzam — "piari"

A Teleki Téka épülete

legalábbis, ami megmaradt belőle. A kollégiumi könyvtárt koldus ta-nárok s koldus diákok gyűjtötték, néha a mindennapi falat árán. Meg-érte. Örülj Erdély, mosolyogj a pö-röly alatt! Megtartott téged az Iskola s a Könyv."

A rádióban elhangzott s nyom-tatásban megörökített Cs. Szabó-lelkesedés óta eltelt ötvenhat esztendő folyamán iskoláinkat el-vették, könyvtáraink javát zúzdába küldték. És mi mégis megmarad-tunk... Mi lehet hát mégis az a — szinte csak a szabadkőműves szoli-daritáshoz hasonlítható — lelki ka-pocs, amely legyűrve az évtize-deket (június 22-én lesz az ötvene-dik érettségi találkozásunk!), átvé-szelve történelmünk legborzal-masabb-legválságosabb korszakát, nem tudta elhalványítani az isko-lánkban belénk plántált szellemi-ség vezérlő s utat mutató fényét?

Szubszkripció. Ez lett volna talán az az egész életre elkötelező aktus, amely az Alma Mater, a kollégium

— tudatomba be nem helyettesíteni a hét bástya eredeti heraldikai je-lentését Erdély hajdanvolt hét kál-vinista kollégiumának szimbolikus megjelenítésével. De óvok minden olvasót, hogy ebben valamiféle fe-lekezeti elvakultságot lásson vagy csupáncsak sejtessen is.

Visszakanyarodva a szubszkripció aktusára, annak leírására, jelen-tőségére, Ady *Ila nemet mond* (Pesti Napló, 1908. november 17.) című novellájának utolérhetően művészi érzékletességgel ábrázolva indító passzusait hívom segítségül:

"Erdélyben, hét kálvinista kol-légiumban [Nagyenyed, Kolozs-vár, Marosvásárhely, Székelyud-varhely, Zilah, Szászváros és Sepsi-szentgyörgy], még az volt az én időmben a szokás, hogy a tizenhat-esztendő diák-kölyköt legénnyé ütök. Aki nem bukott meg a vizsgá-ján, s hat gimnaziális klasszist háta mögött hagyott, nagy ünnepek közben diákká avatódik, amiként velem is történt másfél évtizeddel ezelőtt. Én ugyanis akkor már szin-te tizenhétéves voltam, de a nagy eseménynek jobban örvendtem, mintha csak tizennégyéves lettem volna. Pedig csak tizennégyéves-nek érdemes lenni, ha már az em-ber egyszer kénytelen élni, s igazán gyönyörűket csak a tizennégyéves ember lát az életben. Botot, sétabo-tot fogtunk a kezünkbe, britannika-szivart füstöltünk a szánkban, s bámultattuk, irigyeltettük magun-kat a fiatalabb diákokkal.

Nagyszerű nap volt, kivétele-sen a püspök is lejött Kolozsvárról, híres, ősz, kemény, szigorú férfi, nyugodjék békében, mert már meg-halt. Vele fogtunk először is kezét, amikor az ünnepies, nagy aktus or-gonaszóval, óvációkkal s egyéb fur-csaságokkal megindult.

— Diákká fogadom! — mondta a püspök, amikor kezét fogott velem, s nézői, zengő-dörgő, de unott hangját még mintha tegnap eres-ztette volna el.

Ezt az ünnepséget akkoriban s régebben szubszkripciónak neve-zték, mivel a diák aláírta a kollé-giumi törvényeket, különben pedig egészen rokonságos az antik ünne-pekkal, sőt valószínűleg ősidőkből, pogány időkbeli elkölcsönzött ün-nep volt ez, a rómaiak pubertás-ün-nepe, a sémi-fajták ifjúság-állo-mása, talán a régi magyarok tűz-próbája, amikor is először vitték csatába az öcsköst."

Ady 1894. június 24-i szubs-kripcióján valójában jelen volt Szász Domokos (1838-1899), aki 1885-től volt Erdély püspöke, s nevéhez fű-ződik a kolozsvári teológiai akadé-mia (1895. márciusi) létrehozása.

A szubszkripciónak tulajdon-képpen csak a Trefort Ágoston mi-nisztersége idején, 1884-ben országosan bevezetett középiskolai reformig volt jelentősége, amikor a nyolcadik, illetve tizedik alsó osztály (rhetorica classis) elvégzése után, a felsőbb osztályba lépés

előtt, a tanulóifjaknak egy külön vizsgán (examen rigorosum subscriptionis) kellett letenniük. A vizsgát sikerrel kiállók ünnepélyes keretek között írták be (szubskribálták) nevüket az iskola (Zilahon 1646 óta vezetett) ősi anyakönyvébe, a vizsgán elért érdemjegy sorrendjében (gradus szerint), az iskola törvényeinek megtartására és a kisebbekkel való megtartatására kötelezve magukat. A szubskribált diákokat az "úr" megszólítás illette meg, joguk volt dohányozni és sétatálcát hordani. A szubskribáció ünnepélyét este a hagyományos potus (ivás) követte, amelyen vendégül látták az egész tanári kart és a régi felsőosztályos diákokat. Az 1884-ben bevezetett tanterv eltörölte az examen rigorosumot, de az ünnepélyes diákká avatás, a hagyományos szubskribáció és a potus még hosszú ideig továbbélt — főleg talán a "potus" csábítására — néhány intézetben. Zilahon például az 1940-es években is megtartották, de például a nagyenyedi, a kolozsvári és a marosvásárhelyi kollégium anyakönyvei (Albumai) csak 1884-ig tartalmazzák a szubskribációs névbejegyzéseket. Az 1894-ben színjeles hatodik osztályos bizonyítvánnyal szubskribált Ady a gradusban elsőként írta be nevét a zilahi kollégium anyakönyvébe.

A marosvásárhelyi kollégium ma is meglévő legrégebbi anyakönyve, az ún. Csulai-féle anyakönyv — bár az iskola akkor még csak mint schola particula működött (1718-ig) — 1653-tól 1715-ig tartalmazza a névbejegyzéseket. Az Anyakönyvet Csulai György (?-1660), aki 1650-től volt püspök (ak-

kori elnevezéssel superintendens) ajándékozta a vásárhelyi "kisiskola"-nak. Ugyanaz a Csulai-püspök, akiről *Téli zsoltár* című "drámai játék"-ában Kovács Aladár e szavakat adja az utrechti egyetem professzorának: "Az éjszaka ráaludtam a papírra, hát egyszerre zúgni kezd minden. Zsubog, sustorog, zsong: A Marosvölgyben mentem fölfele. Oldalt nézek mentemben: virágokat s lombokat vizs a víz. És akkor egy igen öreg aszszony jött velem szemben: megállt, aszondja, hogy ő az anyám. És én akkor nagyon-nagyon sírtam, hogy milyen öreg már az én anyám. Pedig én nem is ösmertem az édesanyámat, és kép se maradtott utána. Hát ilyen az öreg Csulai szava. Álmokba küldi elem a vizet, virágot — [...] Engem, ma este, a nemes utrechti egyetem meghívott professzorának. [...] — mikor hallgattam a rektor urat, úgy éreztem, Ramus koronáz meg s Cartesius, a boldog mesterek — s amikor válszoltam, először éreztem, hogy megtettem a kötelességet, hogy érdemes élni, hogy tettem valamit az én népemért. (Szűnet) Én lemondottam a katedrőről. [...] Krisztust nem kísérthette több vággyal és ígérettel a Sátán, mikor megmutatta neki a Várost. [...] De akkor Jézus tisztán hallotta a vén Csulai döngő hangját: Légy hív mindhalálig, és néked adom az élet koronáját. [...] S hogy hazajöttem, íme itt vár a szava írásban (előveszi a gyűjtött levelet), ugyanaz a szó. [...] Nem a levél hív. Fölébredtem. Öt éve vagyok immár távol Erdélytől, s utánam jön. Kínozt és nem hagy. [...] Nekem egy

országot kell megépítenem betűből, könyvből, szellemből, engem nem aludni küldött az Isten."

Az 1526. év fordulópontja a magyar történelemnek. A mohácsi vész, s ezt követően az ország három részre szakadása merőben új helyzetet teremt. A török hódoltság területén minden magasabb művelődési lehetőség megszűnik; az Alföld egyetlen kulturális végvára az erdélyi szélekhez közel eső Debrecen marad. A királyi Magyarországnak, amely mint vékony köpeny nyugattól északkeletig szegényesen borítja be a síralomba merült országrészt, a német-római birodalom súlyviszonyainak volt alárendelve; szellemi életét egyfelől a német protestáns egyetemekkel való közvetlen kapcsolatok, másfelől pedig a nagyszombati egyetem aránylag kedvezően alakítják ki. A két magyar sors között Erdély az átmenet: sínyle a török nyomást, de kevésbé fenyegetik a bécsi őszi birodalmi törekvések; kapui s a művelt nyugat közé a török hódoltság hatalmas éket ver ugyan, de az elszigetelt kis ország erőfeszítése annál nagyobb, hogy megismerhesse az egész látóhatárt, amelyet el akar nak előle zárni; nemcsak a szomszéd közvetítőt, hanem közvetlenül az egész Európát. Magyarság és európaiság ekkor válik Erdélyben ikerfogalomká; így lesz sajátosan erdélyi feladat: a magyar sorsot s az európai hivatást a maga teljességében vállalni.

Párizs, Bologna, Pádúa, Pisa, Bazel, Krakkó, Grác, Oderai Frankfurt, Heidelberg, Jéna, Strasbourg és Wittenberg egyetemén csupán a XVI. században 246 erdélyi ifjú tanult; ebből 139 Wittenbergre esik. A magasabb végzettség a számbeli értékeken túli minőségi értékekre utal. E tekintetben ugyancsak jelentős hely illeti meg a reformáció korabeli Erdélyt. A hitújítás legerősebb fegyvere a könyvnyomtatás mellett éppen az iskola volt. A középkori káptalani és szerzetesi iskolák jelentősége a hitélet hanyatlásával együtt szállott alá az újkor e válságos fordulóján. A reformáció alaposan kihasználta a helyzeti előnyt. Erdélyben mindössze három katolikus iskola maradt (Várad, Kolozsvár, Gyulafehérvár), 15 református- és luteránussal (Beszterce, Brassó, Erdőd, Gyulafehérvár, Kolozsvár, Máramarosziget, Marosvásárhely, Nagybánya, Sáros, Szászváros, Szeged, Tasnád, Tót-Lipce, Túr, Várad) és kilenc unitáriussal (Dés, Nagyenyed, Gyulafehérvár, Hídvég, Kolozsvár, Radnót, Szeged, Torda, Torockó) szemben.

János Zsigmond föléleszti a kötelezőnek ismert uralkodói hagyományokat. Alatta helyesül a kolozsvári, marosvásárhelyi, gyulafehérvári és nagyenyedi tanoda. Bod Péter írja *Szent Polikárpus*ában: "Urak és nemesek gyermekei Patáviumba, Bonóniába, Londonba, Genfba,

Kölbe, Wittenbergbe, Heidelbergbe, oskolákba, udvarokba, országokba a látásért, hallásért elmennek vala úgy, hogy annyi tanult tudós, nemesi rend egyszer, mint akkor, ebben a kicsiny hazában nem találtatott."

Bethlen Gábor legszemélyesebb s legnagyobb hatású kulturális alkotása a gyulafehérvári kollégium, amelyet a kolozsvári országgyűlés határozata alapján 1622. május 1-én létesített.

Ady 1896. május 15-19. között tette le az írásbeli, június 20-án pedig a szóbeli érettségi vizsgát. Ugyanebben az évben jelent meg az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgatótanácsának kiadásában a millennium emlékére kiadott átfogó kiadvány, amely tartalmazza valamennyi erdélyi református kollégium történetének rövid áttekintését, korabeli állapotának leírását, valamint az iskolaépületek 1895-1896-ban készült fényképfelvételét. A mű teljes címe: *Az Evangélium szerint reformált Erdélyrészi Egyházkerület fő-, közép- és elemi iskoláinak ÁLLAPOTAJA*.

Iskolatörténeti fejezetét irányítóként használhatjuk a továbbiak folyamán, természetesen kiegészít-

A Bolyai-koponya tabernákulumában

ve-módosítva-árválva a kutatásaink révén birtokunkba jutott adatok és anyagok alapján. Az egyes iskolák 1896-1943. közötti történetének két szakaszát — az első világháborúig rohamosan felfelé ívelő, majd a Trianon utáni küzdelmes éveket — a nyomtatásban rendszeresen megjelentetett iskolai évkönyvekből merített adatokból igyekszünk rekonstruálni. Az 1944. utáni egy-két "tartósítót" jellegű évről, majd az 1948-as tanügyi reform utáni "vegetálásról", végül pedig iskoláink teljes elorszásvásárlásáról saját személyes élményeink-tapasztalataink szolgálnak forrásul.

Bevezető fejezetünk végén ismét Ady szavait idézzük, aki bár mindössze négy évig volt a zilahi református kollégium növendéke, hét évvel az érettségi után így emlékszik az ősi Alma Mater-re: "Az én lelkemet itt formálták [...]. Aki vagyok, az négy zilahi esztendő által vagyok. És más nem lehetek. E négy esztendőnek minden perce determináló perc volt. Minden perce végzetesen szabogatta ki utamat."

A Bolyai-múzeum egyik szobája

FODOR ANDRÁS

Bágyoni Szabó István: A lovak estére hazaérnek

Aki e kötet előzményét, az 1979-ben megjelent, de ideát, Magyarországon kevésbé ismeretes, könyvtárainkba el sem jutott *Kések idejét* olvashatta, nem lepődik meg rajta, hogy a szerző két nyolcvanas évek eleji verskötet után ismét szépprózával jelentkezik. Nem csak azért, mivel az előző vállalkozás a folytatódás ígéretét is hordozta, de maga az időközben elkészült mű vált az elmúlt évtizedben a szerző kényszerű adósságává. 1985-ben a bukaresti cenzúra akadályozta meg a nyomtatásra kész kötet publikálását. Így több mint egy évtizednek kellett elmúlnia, mire a Kolozsvárról Budapestre települt Bágyoni Szabó István átmenekített művét közreadhatta.

Ha egyik nemzedéktársa a *Kések idejét* inkább lírai tájéegység-monográfiaként jellemezte, ezt a könyvet se könnyebb műfajilag meghatározni. Semmiképp sem sorolható a szokásos lineáris epika cselekményes időrendet követő regény — vagy tematikus novellafüzér — kategóriájába. Inkább mondható lírai és drámai epizódokkal, településrajzi és családtörténeti betétekkel átszőtt krónikának. De ami legfontosabb: *A lovak estére hazaérnek* megkomponált egésze invenciózus, irodalmilag érvényes, a legfrissebb kritikai igények szerint is korszerű mű. A hosszú, hidegre tevő mellőztetés se problematizálja, se megírásának módját nem rontotta tegnapivá. A próza paradigmaváltása körüli vitákban lám, ismét egy magáért jótálló *originális* eredmény: az élmény ereje, a tehetség lendülete átlép a teoretikus elvek szabványait. Így volt Szilágyi István regényeiben, de Köntös-Szabó Zoltán közösség- és történelem-vallató krónikaiban is. Adassék ezért tisztelet a máig folytatható hagyománynak, az *erdőn túli* írókat ösztönösen is ihlető, s az egész magyar szépprózát stimuláló —, szintelenüléseiben, erőtlenedésében minduntalan tetten érő, számonkérő erdélyi emlékirók örökségének.

Valljuk be tovább (itt Budapesten), hogy az ottani, erdélyi közbeszédben elevenebben él még nyelvünk láttató, foghatóvá jelenítő ereje. Következésképp nem csupán Bágyoni Szabó sajátlagos költőképeségéből ered a belső igény, hogy színek, árnyalatokat, helyzeteket, figurákat, akár a legköznapiabb mozzanatokat érzéki teljességükben, közvetlen plaszticitásukban megragadják. Olyan közös, *hazulról* hozott diszciplínáról van szó, mely nála csupán tudatosabb használati eszköz, mint a vele együtt nevelődöttéknél. Könyve egyetlen oldaláról idézem bizonyítékul a következő két jelenetet. Az egyik egy tanár frógépének a minap életbe lépett román törvény szerinti ellenőrzését idézi föl, úgy ahogy két borkabátos hivatalos közeg intézi el a dolgot férje távollétében az ablaknyitó feleséggel: *"rendben asszonyom az engedélyt is mi adjuk addig is vigyázzon a masinára ne kerüljön tetszik tudni avataltan kezébe... köszöntek aztán elindultak majdnem elfelejtettem — fordult vissza az idősebbik borkabátos — gépelje le most már ne haragudjon hogy »alulírtott vállalom: férjemet értesíteni fogom satöbb-*

bisatöbbsi» meg aztán üssön utána egy-egy sor nagybetűt is Jeneiné mit sem sejtve papír után nézett becsévelte a gépbe s írni kezdett..."

Az indirekt előadásmódot is milyen tapinthatóvá bővílik a pontosító igék: *"üssön utána egy sor nagybetűt", és: "papír után nézett becsévelte a gépbe."* Ennél is lebilincselőbb hitelű a hangulati megszokítás után következő néhány sor, mikoris hősünk, a Sártelekre került ifjú pedagógus, Jenei Vaskó kiugrik reggel az ágyból, kinyitja szobája ablakát: *"... szétépti a két lengőszárnyat, kibillenti az L alakú, kampós vaskapaszkodót, amely mint feszült in szorította rámdájához a zsalugáterekek bordázott részt. Széttáruhtak-átfordultak a kis deszkalapocskák is, aztán az ablaknyílást őrző behemót spaletta — ömlött a délelőtti fény, csapott át a víztől-fagyától szellett megkopott deszkákon, akárha gáton bukna át; a szoba hatalmasat lélegzett, érezte is az áramlatok viaskodását, az első percekben úgy tűnt, a kiáramló, kissé dohos levegő sodrása nagyobb — a két függöny-szirom valósággal kivetődött a magasságba."*

A tettvágygal teli, működésre kész fiatal tanító körül többféle idősíkból táruhl föl a mezősegi falu — valódi nevén Sármas — jelene és múltja. A 2100 lelkes községről — 1910-es lexikon adat szerint — még ezt olvashatjuk: *"a földművelési minisztérium új telepítése."* Bágyoni Szabó további tényfeltárából megtudjuk, a már ott lévő elrománosodott lakossághoz Bukovinából, Háromszék és Veszprém megye néhány községéből toboroztak mintegy száz családot. A magyar államtól bérelt, hitelekkel, hátrálékokkal terhelt földeket azonban az 1923-as román földreform után a román állam kisajátítja. A kisenmizeteket, földönfutókat, az országon és etnikumon belül áttelepítettek emberöltőn át viselt szenvedéstörténete, Passiója, így válik a könyv kompozíciójának vissza-visszatérő kontinuitásává. Nem az emlékidézések kemény bevágásai révén, hanem a különféle idősíkokhoz, eseménysorokhoz illő közjátékok stílusfordulatai által. A II. világháború és a 20-as évek őregektől hallott történetei meg nem írt társadalmi körkép eleven színpadképeként, majd egy-egy expresszionista szabadvers lendületével szólnak. Az Amerikába kivándorlás helyett a Mezőseget vállaló bukovinai székelyek sorsát idéző balladai sodrásban a *Bujdosó* című Bartók-kórusműből ismert sorok kapnak külön jelentést:

*Fejünk felett a nagy felhő,
De nem abból hull az eső,
A két szemem szej a sűrű felhő,
Szej mind onnét csurdogál az eső*

Az 1944-es őszi zaklatott eseményeit, a zsidóhurcolásokat, az egysírhantú temetőkeretek döbbenetes emlékeit, amikor a németek a zsidó szombatos vallásúakat elhajtanák, a kihallgatási jegyzőkönyvek torzszóritó szellemidézéseiként olvashatjuk. Külön szólam a fiatal tanító pályakezdő éveinek szeszélyes hangulatú, szaggatott belső monológja.

Mindeközben valódi test-terv figurákként jelenülnek meg a szereplők: Jenei Vaskó tanító és szállásadója, Porkoláb Dániel, Moldovan Jovon falubí-

ró s a posztóharisnyás Zsóka Péter, mintha csak most érkezett volna Bukovinából; Domnu Puiu rendőrtiszt, Mikes és Ovdor tiszteletes, Láp Ambros doktor és Ecken László gyógyszerész, a postásnő Erzsébet-Sára és a vadászterület igazgatója, Miron.

A folyamatos elbeszélést időváltásokkal, vendégszövegekkel ellenpontozó, tüzetes figyelmet, sok visszakeresést igénylő szerkesztésmód a személyek jellemfejlésén túl lehetőséget ad a helyszínek bőséges bejárására is. Milyen gazdaságos, pontos, hanghátterrel is plasztikusan kiemelt például magának Sárteleknek a leírása: *"Három nagyobbacska domb fogta közre középpontját, három istentelen halom volt örökös szemtanúja a placcan lejátszódó eseményeknek; a domboközben kanyargó, dombhátakra felfutó utak, utcák mentén sorakoztak a szegényes vályogházak; jómódra vallott a téglás vagy gerendás faház. Imitt-amott még kopogtak az ácsszerszámok, fel-felhangzott egy-egy vályogot taposó cigány kurjantása, aztán csak a nagyokat nyújtózó libák, csevegő rucák serege tarkította a képet..."*

S mennyi természetes humor szövődik ebbe az otthoniasságba. *"A kisbíró annyit szaladgált dombra fel, dombrol le, annyit verte a kutyabőr, hogy az ütök miatt elbogosodtak az ujjai."* S a

motívumát Árkossy István címlapilusztrációjában látni vélem, többféle okból is szívesen olvasta volna ezt a krónikás regényt. Valamelyik emlékező epizódban a San folyó mentén örökös katonák távcsöve az összeeskabált tutajon harmatszürke lovat pillant meg. *"Fegyvert le! Vajúdo kancát szállít valaki... vajúdo kancát, legények! Ne merjen löni senki!" "Úgy van — tért meg a tábori orvos —, félrebeszélte az éjszaka: egy lovat vártál hátha estére hazaér. Am hol a ló? És hol a haza?"*

Szimbólumnak is szép s a könyv mondanivalójának hangulatával megegyező, ahogy a magyar tanító a maga nyerge mögé segíti föl a román igazgatót: *"A ló az sok mindent elbírt..."* s a lombsátras erdei úton egymást váltva zendítenek szomorú román és magyar dalra. Aztán meg Porkoláb Dániel két hófehér kancája repül, *"Akárha görög színház színpala előtt ügtené..."* *"Mint két hatvány... úszott... a két kancsa. Ugrottak volna át a fegyvereken, a sáncra, be a parkba..."*

A lovak különben mindig a haza-értitő ösztön példái, ahogy a kötet mottójában idézett kelet-afrikai ének szerint a hold és a nap is jön, és megy, és visszatér. Ámde az ember jön, és megy... és nem tér vissza.

Az eseteleírások halmazátánál sok-

Cs. Erdős Tibor: Asszonyok

közösségi kedély leltárbavételéhez külön szemlét érdemelne a vadászmulatozások éjszakai színhelye, a Sárga Mocsárhoz vendéglő vagy Bácsu Vazulé, ahol a *"Murafüsttel meg csipős lapusdohány-illattal tömődött tele a helyiség — testszagú meleg, a júliusi fülledtség valóssággal alátámasztja a súlyos, párával elegyesen kavargó réteget, s tolja a padlás irányába, nyomja, hogy a lárt ajtón kiüdülő gomolygást a kintől szemlélő már-már hirtelen gyulladt tűz jelének is tekintheti."*

Ha tovább idézném az itt következő kocsmai jelenetet, bizonyíthatnám, és nem először — mert már a *Kések ideje* is kínált hozzá jó néhány igazolást —: Bágyoni Szabó dialógusaiban egy vérbeli drámaíró, sokfelől visszhangzó, minden szóból és hallásszögből jól funkcionáló színpadi akusztikája is benne lüktet. A találó szavakba, kifejezésekbe sűrített látomás teszi költői rangúvá merészen megragadott víziót.

Megvallom, Malaparte Ladoga-tó jegébe fagyott lovai óta nem olvastam ilyen láttelepet: *"...mint cirkuszi karóba-hajításakor a fennakadt karikák: csöngtek-lódultak meg a keményre fagyott katonák... a kis buckákat időközben lekoptatta a szél: egy-egy kar egy-egy lövésre tartott puskácsó lepedőbe bugyolált fej látszott ki a hólepel alól."*

Nagy László, kinek egyik ló rajz-

kal súlyosabb általános tanulsággal felel Bágyoni Szabó az elvesztett, virtuálissá vált szülőföld problematikájára. Egy Arad-Nagyvárad közti vonagon született vasutas kérdezi Jenei Vaskót: *"hol az én szülőföldem? Hová is kellene énnekem visszatérni... És hova fognak majd visszatérni azok a lurkók, akik valamelyik nagyvárosi szülészeti ridég falai között jönnek a világra?"*

A telescape népi bölcsessége viszont így summáz: *"élni kell, ha megszülettünk, még akkor es, ha a világ közben megfledkezett rólunk."* *"Elmerve megmaradni?"* — emeli meg végül hangját a dilemmák közt filozofáló szerző. *"Es mit tehet a költő — kérdezi Molnos Lajos már idézett elmélkedése —, akinek jelen kell lennie múltban és jövőben egyaránt?"*

Válaszának másfél évtized után is igaza van, Bágyoni Szabó István ezúttal is *"az időben és térben mindig létező szülőföldet vállalta."*

Bágyoni Szabó István: *A lovak estére hazaérnek*. Kráter Műhely Egyesület Kiadó. Budapest, 1995.

Szerző ajánlja kötetét Nagysármás ref. lelképásztorának, Hermán János tiszteletesnek.

Elhangzott a Magyar Írószövetség klubjában, 1996. március 19-én, a könyv ünnepélyes bemutatóján.

Köszöntjük a 90 éves Vita Zsigmondot

Gróf Mikó Imre könyvtára az enyedi Bethlen Kollégiumban

Gróf Mikó Imrét, akinek kerek évfordulója van (1805. szept. 4-én született Zabolán és 1876. szept. 16-án halt meg Kolozsváron), az utókor Erdély Széchenyijének nevezte el, de méltán nevezhetjük, amint ezt Gaal György tette, "a legnagyobb erdélyinek" is, főként, ha a XIX. századi rendkívül változatos politikai és művelődési életre gondolunk. Mikó Imre részt vett az 1860-as, 70-es évek politikai életében, 1867-70 közt Munka- és Közlekedésügyi miniszter is volt és többféle tisztséget viselt az erdélyi életben. Egyik megalapítója volt 1854-ben az Erdélyi Gazdasági Egyletnek, 1859-ben pedig az ő alapítványával jött létre az Erdélyi Múzeum Egyesület.

Mikó Imre rengeteget áldozott egyházi iskolákra is. 60.000 forintos alapítványa tette lehetővé a sepsiszentgyörgyi Székely-Mikó-Kollégium megalapítását, illetőleg a felépítését. Ugyanakkor (1838-76 között) az enyedi Bethlen Kollégiumnak is a főgondnoka volt, éppen a legnehezebb időkben.

1849 januárjában, Nagyenyednek Axente által való feldúlásakor leégett a kollégium főépülete, teljesen elpusztult a könyvtára, valamint akkor már igen gazdag gyűjteményei. Hiszen tudjuk, hogy a Kazinczy Ferenc erdélyi útja alkalmával, 1816-ban a kollégiumnak már 8000 kötetes könyvtára volt és a következő évtizedekben a visszaemlékezések szerint mintegy 20.000 kötetes könyvtára lehetett, amelyben Descartes, Erasmus, Alstedius, Bisterfeld, Apáczai Csere János, Heltai Gáspár, Dávid Ferenc, Bod Péter vagy például Benkő Ferenc és Benkő József munkái mellett, rendkívül ritka, több nyelvű szótárakat (Calepinus 10 nyelvű szótára, Lyon, 1585), ritka, külföldi kiadású Bibliákat, arab nyelvű munkákat és incunabulumokat is őriztek. Herepey Károly professzor egy kirándulása alkalmával, a hegyek között például így találta meg a kollégium legrégibb könyvét, Duns Scotus és Aquinói Tamás egybe kötött munkáját (Strassburg és Nürnberg, 1474). Ezt a tudatlan havasi asszony fejőszéknek használta, ma pedig a restaurált munkát megtekinthetik a látogatók a Bethlen Könyvtárban.

A tanárok (Vajna Antal, Incze Dániel és mások) áldozatos munkájával sikerült a kollégiumot úgy rendbe szedni, hogy 1850 májusában mintegy negyven tanulóval el lehetett kezdeni a tanítást. Ez volt az az időszak, amelyet Jékely Zoltán így idézett fel:

*Üszkők között port verve, átkozódva
dögletes, füstös szél dudált;
Vajna Antal és Incze Dániel úr
így tölték el az első éjszakát.*

Ekkor adta ki Wohlgemuth kormányzó-tábornok azt a rendeletet, hogy a Bethlen Kollégiumban csak az elemi iskolát szabad megnyitni. A tanulók létszáma fokozatosan mégis növekedett. 1852-ben Vajna Antal lement a Székelyföldre tanulókat toborozni, és abban a tanévben már 254-re, azután 300-ra, 1855/56-ban pedig 506-ra emelkedett a tanulók létszáma.

Így épült ki fokozatosan a főgimnázium, ehhez járult azután (1858) Gáspár János meghívásával a tanítóképző, 1862-ben pedig a Hegedüs János, Garda József, majd a P. Szathmáry Károly meghívásával megindulhatott a tanítás a jogi és a teológiai tanfolyamon is. A kollégium ezzel visszanyerte ősi jellegét, az újraépítkezésekkel Erdély egyik legjelentősebb főiskolája, református kollégiuma lett.

A kollégium tudományos jelentőségét lényegesen megnövelte gróf Mikó Imrének az adománya 1863-ban; a klasszikus munkákból álló könyvtárát, továbbá rendkívül gazdag arany, ezüst és bronz, főként antik érmékből álló gyűjteményét a kollégiumnak ajándékozta.

Mikó Imre a klasszikus irodalom iránti "mély hódolattal" eltelve azt akarta, hogy az ifjúság "a szépnak, igaznak, jónak, rendíthetetlen vallója, tisztelője legyen."

A fia halála után mélyen lesújtva ezt írta: "Az égi hatalom elszakította tőlem azt, akinek a gyűjtemény eredetileg szánva volt. S így most, midőn hajdan virágzó nagyenyedi főiskolánk egyesített törekvéseink által új életre kelt, hová tehetem szükségesebb helyre, kinek szánhatom méltóbban, mint ez intézetnek, melyben szeretett székely nemzetemnek, fiai tanulását nagyobbára végzik, hol én is nevelkedtem, melynek főgondnoka vagyok (...) talán nem boldogul..."

(...) Legyen tehát e gyűjtemény örök időkre a nagyenyedi ev. református iskoláé! Terjessze annak ifjúsága között az alapos tudást, a tisztult ízlést, a klasszikai műveltséget. Az azokban lévő nagy eszmék, nemes polgárjellemek, dicső életpályák bírják, vezéreljék jóra és szépre; ápolják a bölcs és tevékeny hazaszeretetet; tartsák vissza mindenha a rúttól; óvják meg a szellemi és erkölcsi züllesztől."

Így jutott tehát hozzá a Bethlen Kollégium ehhez a páratlanul gazdag gyűjteményhez, amelyhez még hozzájárult az Aranka-féle gyűjteményből 3681 munka.

Gróf Mikó Imre jelmondata ez volt: "Et facere et pati fortia". Ezt a szállóigének tekinthető jelmondatot Devecseri Gábor fordította le: "Támassz vihart, tűrd a vihart!" Szabadabb fordításban pedig ezt jelenti: "Szítsd a tűzvészt, de bírd is ki." Arra biztatott, hogy nagy dolgokat cselekedjünk, de el is kell viselnünk azoknak a következményeit.

A zárt Mikó-könyvtár ma is megcsodálni való dísz az enyedi Bethlen Könyvtárnak, csak hogy éppen úgy nem rendelkezik vele a Kollégium igazgatósá-

ga, mint a Mikó-féle éremgyűjteménnyel, amelyet elszállítottak és azt az ifjúság egyáltalában nem láthatja, nem tanulhat belőle. A könyvtár legfelsőbb hatósága az 1950-es évek óta a kolozsvári Egyetemi Könyvtár.

A látogatók mindig megcsodálták Homérosz *Íliaszának* a pármái Bodoni-nyomdában 1808-ban nyomtatott, Napóleonnak ajánlott kiadását, a leghíresebb holland Elzevir, Jansonius vagy Blaeu, vagy pedig a francia Didot és Lemaire nyomda kiadványait. Különösen érdekes számunkra ma is Marsiglinek *Danubius mysicus* (Haga, 1776.) térképekkel gazdagon illusztrált és a Duna völgyének népeit is bemutató többkötetes munkája. Ezek mellett jelentősek a Flavius Josephus, az Erasmus, a Vergilius és más klasszikusok többnyire művészek által illusztrált munkái.

Hogy a Mikó Imre Aranka Györgytől megvett könyvgyűjteménye mit tartalmazott, azt ma nem tudjuk megállapítani, mert 1885-ben, amikor a kollégium főépülete felépült, Szilágyi Gyula professzor a gyakorlati szempontokat tekintetbe véve rendezte el az egészet. Így a könyvtár bejárata melletti részben vannak a teológiai munkák, köztük egy rendkívül értékes londoni Biblia, amely egykor, a bejegyzés szerint a Tótfalusi Kis Miklósé volt és a könyvtár hátsó felében, a fal mellett nagyság szerint vannak elhelyezve a könyvek; elsősorban a régi könyvek biztos elhelyezésére gondolt a tudós professzor, és így azok legbelül vannak. Ezek közé tartozik a Calepinus rendkívül ritka 10 és 11 nyelvű szótára (1585), amelyről feltételezhetjük, hogy Kőrösi Csoma Sándor is használta, amikor az ázsiai útjára készült. Megemlítiük azonkívül Dioscorides *De re medicina, materia* (Frankfurt, 1549.) c. munkáját, Heltai Gáspár: Magyar arithmetikáját (Kolozsvár, 1591.), Gesner Állattanát (1554), Linné munkáit (első kiadásban), a Zágoni-féle könyvtárból, valamint Bod Péternek értékes munkáit és kéziratait. Így tehát szótárakban, természettudományi, történelmi, egyháztörténelmi munkákban már a múlt század végén nagy bőségben volt a kollégiumi könyvtár és megőrizték benne teljesen a korabeli, gazdag és nevelő hatású enyedi sajtót is. 1896-ban 17.388 munka 30.005 kötetben tette ki a könyvtár állományát. Adakozás és vétel által ezután is állandóan gazdagodott.

VITA ZSIGMOND

A nagyenyedi Bethlen Kollégium (Marx József felvétele)

ÁBRAHÁM JÁNOS

Márai Sándor és a film

(Befejező rész)

Először volt Max Linder és Psylander, aztán következett a rézkor, mikor már szóhoz jutott a rendező, sőt az írók is szímatolni kezdték a lehetőségeket. Asta Nielsen a szereit, azokat az árnyékos bűvös lencsét forgatta és vonaglott, a svédok csináltak néhány csendes, természeti szépségekben dúskáló remekművet, Amerikában megjelent a filmvásznon Tom Mix, és mindenkit hasbalőtt, aki ártott a közrendnek. Mindez tökéletesen rendben volt így. A szórakozni vágyó ember elragadtatva ült a moziban kedvesével, Bertával, aki Heltai verse szerint "nagy liba, mert sokat jár moziba", s miközben fagyasztott csokoládét eszik, boldogan figyeli, amint a bátor Tom Mix belelovagol a seriffbe. Kortársaim közül vajon hány ifjúnak volt a legnagyobb szellemi és kulturális élménye ez a fajta mozi? Tom Mix és a nagy detektív. Hangos híradókon az ember látta a japán császárt, amint lovagol ő is, aztán pompázatos ünnepségen szerepel, s alattvalói megnyugtatóra fölséges szónoklatot tart: "Mindenekelőtt kijelentem, nem vagyok Isten". Aztán jönnek az amerikai motorkerékpárversenyzők, a hatvanas évek szelíd motorosainak vakmerő elődei, akik a floridai pályán néha még a nyakukat is kitörlik. Mindez nem volt művészet, de kétségtelenül volt valami köze az élethez. Nyers volt és giccses, túlzott és valóságos, s éppen ezért kiemelte egy órára az embert a hétköznapi unalmas, szokványos rendjéből. Mozi volt. Ekkor még nem volt semmi baj a filmmel, nem akart művészet lenni, noha kinőtt a vásári mutatványos bódék ponyvái alól. Csak szórakoztatni akart, átmenetni a nézőt egy kurta órácskára a valóság méreteiből a kaland világába. Harry Piel mint kém és detektív ezernyi ifjú kortársam kedvencei közé tartozott, úgyszintén Henny Porter, Zarah Linder és Röck Marika is. A baj akkor kezdődött, amikor a film kezdett szakállt eresztetni, versenyre kelt előbb a színpaddal, aztán az irodalommal, végül az összes művészetekkel. Akkoriban kezdtem észrevenni egy napon, hogy unatkozom a moziban. Attól kezdve aztán mind gyakrabban voltam nyugtalan és elégedetlen a mozgóképszínházakban. Miután megtanult beszélni, valami történt a filmmel. Rémesen becsúszó lett, s bármit mondott, átkozottul hasonlított a romantikus regények kiszólásaihoz. A

mozgóképképző kezdett kultúrtejesítmény lenni, jöllehet addig csak szórakoztató látványosság volt. Ami nem is volt kevés, ha meggondoljuk, hogy néhány órára — csodálatos világot mutatván neki — kiemelte a kisembert mindennapjai unalmából. Olyan mesékkel traktálta szegény fejünket, amelyben győz az erény és elbukik a gonosz. Sőt példák alátámasztásával megmutatta, hogy a szegény emberből is lehet milliomos. És hogy Greta Garbónak más vágya nincs is a világon, csak az, hogy megvigasztalja szerelmével a szegény munkanélkülit és az állástalan hivatalnokot. A film vágyalmokat ébresztett és teljesített — legalábbis a látvány szintjén. Ekkor kezdődött el a film mítosza. Ekkor lett Hollywood afféle Olümposz, ahol fátylakba öltözött istennők és pulóveres félistenek mászkálnak. Tédig dollárban és nyakig világhírnévben. Sőt már-már valami földöntúli hírszolgálat gondoskodott róla, hogy Kínában éppúgy, mint Izlandon, az egyenlítői országokban éppúgy, mint a fejlettebb Északon értesüljenek az emberek arról, hogy mit eszik vacsorára a Pickford-házaspár, mennyi adót fizet Norma Talmadge, kívül florától Clark Gable és milyen szuperprodukcióra készül Cecil B. De Mille. De aztán feltűnt néhány gögös széplélek, akik — különösen Európában — mindenképpen művészetet akartak csinálni a filmből, s ezzel a becsvágyukkal úgy megzavarták szegényt, hogy mindmáig nem találta meg igazi profilját. A film át akarta venni mindazt, amit addig a könyvekből kaptunk. El akarta sajátítani az irodalmat, a képzőművészetet, a zenét, a színházat, még az építészetet is. Shakespeare éppúgy filmre került, mint Anna Pavlovna, Mikszáth éppúgy, mint Flaubert. Mindez aggasztóan nagy becsvágy volt részéről. Ezért nem találta meg máig igazi identitását. Túl sokfelé kapkodott. Túl sokat markolt. A film rossz útra tévedt, amikor leszállt Tom Mix fehér lováról, s fölszállt a Pegazusra. A mozi nagykorú lett, megtelt felelősségérzettel és művészi becsvágyal. A mozi nevelni akart, és olyan sejtelmes lett, mint egy Swinburne-vers. A mozi sokáig a kalandot adta, a szobatisztá, modern kalandot, egy időn túl azonban irodalmi szerepre ácsingózott, mindenáron művészetet akart lenni. De leggyakrabban álrodalom és ál-művészet lett. Néha még a kaland ábrázolásában is talmi lett, ahol pedig régebben életszerű és

eredeti volt. Mindenki (és minden) maradjon meg a maga helyén. A film túl buzgón, ám tehetetlenül bizonygatja ma is vérségi rokonságát a magas művészetnek. A költészet is, a kaland is, a dokumentum is, a fikció is jó és szép dolog, de mindegyik a maga helyén. Egybeömlesztésükből ritkán lesz élvezhető művészet, csak afféle pacsmagolás, filmszerű giccs.

"Hollywood már régen többet jelent a civilizált (és a nem civilizált) világ számára — írta Márai —, mint a stúdiók színhelyét, ahol remek testű férfi és női emberpéldányok, kicsavart eszű, beretváes gondolkodású, seftelőlhajlamú vállalkozók, aranykalitkában importált írók, rendezők, zeneszerzők és más reinhardtok eszik kenyérből a dollárt, s törlik fejüket a nagy sztorin, a bűvös mesén, melyen elandolódik és örömmel befizet mindegyik a világon a nyájas mozi látogató. (A tudósítás 1938 márciusából való.) — Hollywood jelkép lett. Ha valaki megírja a legújabb kor történetét, külön fejezetet szentelhet e rejtélyes "álomgyárnak" — fejtegette az író, jóval megelőzve ezzel az álomgyári névadás állítólagos keresztapját, Ilja Ehrenburgot. Az irodalom ugyanis neki tulajdonítja az álomgyár megalapozását, de úgy látszik, Márai már korábban tudta, hogy valami készül itt, ami nemcsak üzlet volt, hanem néha zseniális, máskor öntudatlan, néha alantas, máskor átkozottul tudatos spekuláció. "Hollywood volt az a szöglete a világnak, ahol a mesét, a mítoszt gyártották egy olyan korban, amelynek emberei már nem tudtak szabadon, felelőtlenül és színesen álmodni. Hollywoodban nemcsak jó és rossz filmeket gyártottak, hanem egy optimista világképet is — állapítja meg máig helytállóan az író. Ítéletén ötven év múltán sem kell változtatni. Hollywood magasabb technikai szinten ma is ugyanolyan, amilyennek az író ötvenöt évvel ezelőtt leírta.

Azok a példányok, amelyeket Márai szerint hosszabb-rövidebb időre összegyűjtöttek Hollywoodba, "ebbe a mesés karámba", igazán válogatott példányok voltak; a magas irodalmat éppúgy tenyésztették itt, mint hacsekésajót, a Legszebb Nő itt kellemeledett, a Legszebb Férfi itt hódított, a példamutató, vegytiszta, kitegyezett nagyság és híresség, a mindenkor divatos szexepíl, a Legzseniálisabb Eladó és a Legigényesebb Vásárló itt mutatott példát pénzéből és rossz ízléséből az emberiségnek. Ez az egész egybesereglett tenyészet nemcsak filmet csinált, hanem a

civilizációba beleszintelenedett képzelőerejű emberiség számára vágyalmokat is. A hollywoodi leckét alaposan megtanulták mindenütt a világon; néha már-már öklendeztünk a beavatottságtól. Alig múlt el nap, hogy valamelyik lap ne emlékezett volna meg a legeslegújabb csillagról, a legeslegfrissebb sikeremberről, a mindenkit lepipáló csodálatos sztárról, aki épp most divatos fürdőruhára vetkőzve lábait áztatja az örök napsütésben, vagy csodapalotájának műszikái alatt, örökzöld földeken kerteszkedik, vagy fehér szmokingban épp most száll legújabb évjáratú luxusautójába, hogy a stúdiókba száguldjon. Itt fürdött a sötétkék óceánban a gyönyörű testű filmszínész és a macskabajuszos amorózó, akik a világhírű író világhírnévéből készült világhírű filmben játszanak világhírnévű főszerepet. Itt mindig minden a szuperlatívuszok szuperlatívusza volt. S ezt a leckét az egész világ meg- és eltanulta. Hollywood időnként készpénzért megvásárolta a világ (főleg Európa) nagy szellemét, az írókat berakta a boxba, minden nap bevitt nekik egy köteg dollárt, egy kevés répát, zsömlét és vizet, s várták, hogy — míg rágó-gumin kérdezik — találja ki a csodálatos mesét. A megejtőt, az elbűvölőt. Mert Hollywoodban minden más, mint a világ egyéb tájain, sőt annál is másabb, mint ahogy mi, földi halandók elképzeljük. A föld itt tele van olajjal, néha reng és kicsap a tenger, karriercsinálók a mélységekből törnek az élre, a sztárok hirtelen tűnnek fel, akár az üstökösök, s ugyanolyan villámgyorsan tűnik is el a többségük. A bárókban itt minden második ember csillag, a harmadik meg telekspekuláns. Chaplin gyakran részeg, mert piszkálják, rágalmazzák és üldözik a nők. A közbiztonság duplán erősített, mégis laza, ezért több készpénzt elvinni hazulról nem tanácsos, és aki történetesen magyar, az menjen csak Zukor Adolfhoz, aki mindig meghatottan gondol vissza Ricsére. Hát ez az a lecke, amit Hollywoodtól igen-igen jó tanulóként megtanultunk. Hollywood nemcsak filmland volt számunkra, hanem nagy üzlet, sístergő vállalkozás és mitikus jelkép is, amit követni kell a meseautóval.

Amikor 1938 nyarán fennállásának százéves jubileumát ünnepelte a pesti vurstli, Márai Sándor felöltötte a halhatatlan Liliom maszkját, kék-fehér csíkos, ujjatlan inget öltött, zöldes fényű, vedlett keménykalapot csapott a fejére, madzag segítségével mozgatható madártoll szárnyakat kötött a vállaira, s ehhez a jelmez-

hez méltóan olyan szókinccsel kezdte méltatni a szórakoztató intézményt, amelyet most minden további nélkül alkalmazhatunk a százszázalékos mozira is. Ami csak azért nem csoda, mert mind a két közintézmény, a vurstli is, a mozi is vásári mulatság volt, s részben maradt is.

— Hölgyeim és uram — mondta Márai —, kezdődik a nagy díszelőadás, Liliom centenárium az összes korszerű, haladó szellemű csodákkal. Itt látható a fényhangcsíkos és magnetikus tenyérjós, az acélrugóval felszerelt pofozógép, a villamos hernyóvasút, a csoda-kolt, melyet soha nem kell tölteni, mégis lehet vele lövöldözni korszakokon át; itt vannak az úttörők és a bölényvadászok, a cowboyok és a detektívek, a hősszerelmesek és a gengszterek. Itt van a Kastély, ahol kísértetek tanyáznak és itt van a motorizált idő, mintegy jelezvén, hogy a szakállas asszony és a panoptikum viasz-szörnyeie felett sem múlt el nyomtalanul az idő. Itt látható az amatőr fényképész Miklós cár, aki épp azért, mert profifotós volt az úttörés idején, lenézte és megvetette a mozit. Végül itt látható a várkastély réme is a Kárpátokból, amint éppen vért szív, piheg és hódít. Hölgyeim és uraim! Nem csalás, nem ámítás: a mozi fejlődik, de az igazi értelem éppen az, ami nem fejlődött benne az utóbbi száz évben: az örökös vásári elem, a játékos szórakoztatás, a könnyed művészet és a bűvészet, ami száz, sőt ezer évek óta zajlik a köztéren, az ókori Rómában, a középkori Pesten, az univerzitásokkal dicsekvő Nürnbergben és a lovagias Velencében. A műfaj, amely százéves múltját ünnepli a vurstliban és a mozgóképszínházakban, örök, mint az ember, s mondjuk ki bátran, ne féljünk a szótól: klasszikus. Itt látható az örök törpe az ő mulatságos műsorával, a kis Minimax, amint épp színházból jövet alkalmazni és átlényegíteni akarja az ott látottakat. Örök műsor ez, hölgyeim és uraim. Divatok változnak, végzetek teljesülnek irodalmi műfajok fölött, de a mozi marad. A mozi most már beköltözött házainkba, családtagunk lett, s az idő és a korszellem mit sem tehet ellene. Még mindig van valami játékos az emberben; él bennünk valaki, aki a komor valóság ellenére, játszani, izgulni, borzongani akar. A természetes és mesterséges parancsok teljesítésébe belefáradt ember őrmestertől lefelé és felfelé még mindig vágyik egy kis kikapcsolódásra, játékos öröme. Ezért tud a mozi túlélni minden divatot, sőt egyre újabb divatot teremteni. A görög-színház megszűnt, de a mozi megmarad.

Bevallom: kicsit megtoldtam, módosítottam a vurstli-méltató ripacs szavait, mely olyan édes-szomorú nyekergéssel szólt hajdanán, akár a kurbliis verkli, de hát a felfevő- és a vetítógépet is kurblizták egykoron, s a mulatság is szinte azonos maradt a régivel, amikor forogni kezdett a körhinta és kigyulladtak a vásártér színes lámpái. Csak a szórakozás technikája lett valamivel modernebb léptékű szerte a világon. Az örök műsor mellett örök a közönség. Ezért illik erről épp most, a mozi jubileumán beszélni. Az örök nép időtlen idők óta elviszi szabad óráiban a vurstliba és annak modernebb otthonaiba azt a csillogó szemű, olykor harsány, olykor szemérmes életkedvet, azt a bonyolult áhítatos önfeledtséget, amely az emberiségnek talán a legmélyebb és legtitkosabb tartalma. A mozi a szegények temploma volt és ma-

cenes örök mutatványa ez. Az örök vurstli lármás öröme, amelyhez az örök ember főképp a társadalom periferiáiról menekül egy kis olcsó csillogást szemlélni, szomorúságában elvigyorodni, s ha lehet, néha hahotázni is. A mozi a kenyér és a cirkusz, a tömeg e két örök igénye a nagy és hatalmas világdemokráciában már nem veszedelmes jelszó többé, hanem rokonszenves, valós igény, hogy a kenyér mellé mutatvány is jár az embernek. Még ha — mint minden gyártott bódítószert — olykor veszedelmes és nyugtalanító is. Az emberi kultúra szempontjából a mozi sosem volt olyan nemzetközien ártalmas, mint a fegyverek, a kábítószer vagy az olcsó és felelőtlen világnézetek. A mozi meghódította a világot, a *homo faber*-ből a huszadik században egy kicsit *homo cinematographicus* is lett, s ezt a száza-

függetlenül a hírverő irodák lakadatlanul tudatták, hogy Garbo újabban nyerskosztot eszik és jegyben jár a híres fogyókúra orvosával. Persze ennek sem lett a felesége, mint egyébként soha senkinek. Helyette egy karmester társaságában utazgatott rangrejtve Európában. Hiába kísérté tucatnyi fényképész a szerelmespárt, képet nem közölt az újság, mert Garbo már akkor irtozott a nyilvánosságtól. A plakátműveltség vágyóknak viszont feltétlenül tudniuk kellett arról is, hogy a művész nő palotájába kertjébe egy Adolph nevezetű krokodilt is vásárolt. Tudnunk kellett, hogy Mae West nem tud aludni, ha nem szorítja keblére azt a kölyökorszlánt, mely oly hálásan fogadja el az ételt — ezúttal képen is — a művész nő kezéből. Tudnunk kellett, hogy a világ kedvence, Shirley Temple mit mondott a mamájának, mikor átadták neki utolsó filmjéért a százezer dolláros csekket.

A csillagok azonban a leggyakrabban váltak és nőültek olyan káprázatos gyorsasággal és olyan negédesen, mintha a válás futball-játszma lenne, ahol labda helyett egymást rúgják a társak. Tudtuk, melyik csillag mikor, hol, kitől vásárolt újabb típusú gépkocsit, még hosszabbat és még drágábbat, mint az előző volt, valamint azt is, hogy ki vesztette és kitől lopták el az ékszereit, csekély egymillió dollár értékben. Minden napra jutott valami pikáns érdekesség vagy fejfájdító hülyeség a filmcsillagokról. Minden lap és minden képesújság olyan szorgos kitarással mutogatta őket úszóruhás, estélyi ruhás, szmokingos, kertészkező vagy konyhai öltözkében, papucsban, pongyolában vagy fátylas-kalapos eleganciában, hogy az ember már-már köldöksömört kapott a csinált mosolyuktól. Ugyanakkor írók, feltalálók, zsenik, művészek kétsoros, bolhabetűs halálhíreket kaptak a belső oldalakon. A reklámhadjárat csak akkor csendesedett, amikor a moziégy papírmásé csillagai között halványodni kezdett, sőt alig pislákol az épp soros sztár csillaga. A mozgóképgyárakban azonban egy cseppet sem döbbenek meg a régi csillag kihunyásán; azt állították, hogy a közönség érdeklődése szűnt meg iránta, az emberek nem epednek többé a fényképeért, s a rajongók levelei sem érkeznek százezerrel a stúdióba. A reklámügynökségek mindent tudtak, mindent kiszimatoltak; a mozinéző olyan titkos véleményét is, amiről maga sem tudott. Valamiképpen megéreztek az érdeklődés lanyhulását az egyik >>>>> folytatás a 18. oldalon

Zsigmond Aranka textíliája

radt, s a költő szavai szerint a szegények álma is szent. Akik sohasem tájékozódtak valami jól az irodalmi és művészeti divatok és stílusok között, a mozit azok is élvezték, mi több: magukénak érezték. S mi tagadás: az Aiszküloszok színpadi szándékai, a Reinhardtok rendezési trükkjei, még Shakespeare mutatványai mögött is él valami a vurstli szelleméből, az ősmutatványból, ami nem akar semmi más lenni, csak művészet és bűvészet, mutatvány, trükk és belefeledkezés. Akárcsak a mozi. A *panem et cir-*

dik évfordulón érdemes nyilvántartásba venni.

A negyvenes évek elején a mozinézőnek, bárhol is élt a világon, tudnia kellett a női és férfi filmcsillagok életéről minden apróságot. Olyan rendszeres volt a híradás, hogy — Márai szerint — már csak a hírességben és érdekességben veszedelmes vetélytársak keltették fel a nagyérdemű érdeklődését. Azon, hogy Heddy Lammarr megint férjhez megy, a közönség csak ácsorgott, még hozzá úgy, hogy nem is tartotta szája elé a kezét. Ettől

>>>>> folytatás a 17. oldalról

iránt, leginkább a mozikkassza bevételeinek megcsappanásából, s akkor olaj, a régi mozsztár mehetett. Holly-woodban a siker kiszámítható volt, sőt gyakran megszámlálható, akár a pénz. De mindig csak a film bemutatása után. Előtte soha senki nem tudta megmondani, melyik sztárnak mekkora sikere lesz, s melyik film mennyit hoz a kasszába.

1940 őszén meghalt Tom Mix, a nemesszívű cowboy, aki könnyűlábú lovon járta a pampákat, s valahányszor tűz ütött ki a farmokon, mindig megmentette az égő házból a farmer tündérszép leányát. Azt, akit a gonosz rablók kezén-lában megkötözték, aztán petróleummal fölgyújtották a faházakat. Tom Mix elvágta a köteleket, könnyedén ölébe emelte a leányzót, s vitte ki a láng- és füstfelhőből a szüzet. Aztán annak rendje-módja szerint, stande-pede feleségül vette és vitte a maga bungalójába a tündért. De előbb megálltak a fényképezőgép lencséje előtt, mindketten szépen belemosolyogtak a gépbe, Tom Mix lova bedugta fejét a csókolózók közé, a jeles cowboy nagykarimájú kalapjával eltakarta mindhármasuk fejét, s így csókolóztak tovább a háttérben a lóval. Az egész világon mindenki tapsolt.

Ez volt a mozgókép hőskora. A kezdetleges, de őszinte hőskor, egy romantikus életérzés letéteményese, ami után következett a kevésbé igazabb és emberibb gengszter-romantika, a vászonra rögzített álléktan és áliródalom mélységnek látszó sekélyessége. Tom Mix még az volt a filmvásznon, amit várt az ember a mozi-tól: regény és lovagiasság, nagylelkűség és gyerekes együgyűség, száguldozás és szívserlelem, ló és lovagiasság. Ezekből épült fel az újkori romantika a mozgóképvásznon, s mindenki, bárhol éljen is a világon, Norvégiában vagy az Egyenlítő mentén, a tundrákon vagy a pampákon, megértette a cowboyt és a farmert, a lovat és az úttörőt, aki kolttal szerez érvényt az igazságnak és minden banditát hasbaló; megértette a lovat és a szűz harcba edződött, s épp ezért érdemesült szívserlelmét is. Bizonyos alapigazságokat mindig mindenütt megértene az emberek, ha szerencsés feltételek közepette mondják és harcolják ki azokat. Márai a cowboyt is elparentálta.

— Tom Mix ősi vágyakat elevenített meg — mondotta —, a kóborlás, az önfeláldozás, a boldog kötetlenség ideáljait, valamiféle kamaszos, rokonszenves

donquihottiséget. Ez az önzetlen fenegyerekség az ember legmélyebb vágyai közé tartozik. A lovagiasságnak és a bátorságnak ez az értelmezése egyéni volt és egyénien hatott a tömegekre, ezért maradt klasszikus, örök eszménykép, hiszen a nagy szelmalomharcos is csak a művészet szent dicsfényével a homlokán maradhatott fenn az idő panoptikumában. A nemes szívű cowboy eredetiségében és egyediségében maradt fenn a filmvásznon; végzetét az új kor tömegei ezért érezték át. Az új kor hősei ugyanis névtelenek és színtelenek lettek; az lett az átlaghős, aki munkájával, erkölcsével, minden igyekezetével iparkodik szolgálni, s belenyugszik, bármilyen értelmű változás is történjék körülötte a világban. Az új hős a közönséget akarta szolgálni, s ez a változás új életformát, a mozi-vásznon pedig új hőstípust teremtet. A kortársak nem tudnak, s talán módjuk-joguk sincs arra, hogy ítélkezzenek az erők és az értékek fölött, de az új kor új hőseszménye sem lett több a réginél. Az erők, amelyek néha föld-rengésszerűen megváltoztatják az emberi együttélés képét, gyakran csak átlaghősöket teremnek. Tom Mix azonban a maga igazságtevő hajlamaival, kötetlen nomádságával, ítélkező, jötevő szilárdságával egyéni hős volt, nagy individuum, akinek sajátos sorsa, már-már küldetése volt egy közösségen belül. De Tom Mix leszállt a lóról, az egyének szervezett közösségéből eltűnt az az arc, amely a tömeg szemében tudott még hősiessé lenni. Az új hős a névtelenek százmillióinak arcvonásaiból dereng fel, s épp ezért kevésbé hősiessé és filmszerű. Mihelyt a regényes hős lelépett a színről, helyében megjelent az új hősi eszmény, mely gyakorta a tömeg álarcá mögé rejtette egyéniségét. A szabados, dacos, örök-ké vágta, gyermekesen kóborlovagos egyéniség helyén valódi, életteljesebb, s épp ezért átlagosabb hősök jelentek meg, akik már nem annyira a mítoszt, mint inkább a valóságot képviselték. A sors ironiája, hogy mihelyt az önmagát eszményi régiókba emelő valóságos cowboy leszállt a lóról, a motorizáció beteljesítette végzetét: autóbaleset áldozata lett. Emlékére idemások egy mondatot A western című könyvből: "Ez a markáns arcú, kisméretű és esetlen férfi közepes színész volt, de mihelyt lóra szállt, átlényegült és a hősiesség elsőprőn energikus jelképévé magasztosult".

Béke poraira!

Az ajtók konvenciójáról, arról a szakmai fogásról, hogy mire

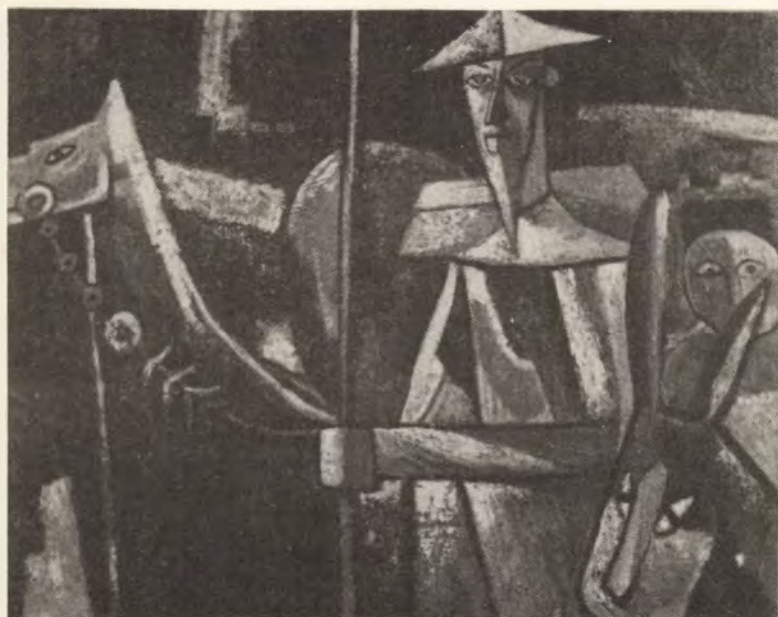
nyílik egy szóbaajtó, mit rejt vagy mit sejtet egy csukódó ajtó, amely már-már a filmgyártás egyik íratlan szabálya lett, mindenki tud. Márai előtt feltűnt a kastélyok konvenciója is. Az olyan kastélyoké, amilyen Alfred Hitchcock 1940-ben forgatott filmjében, *A Manderley ház asszonyában* (*Rebecca*) szerepelt, vagy amilyen Drakula Kárpátok beli várkastélya és az Amerikába importált angliai Kísértetkastély volt. Ezek az épületek annyira hozzátartoznak a kosztümös filmek egy típusához, mint a filmforgatáshoz a természetes vagy építész által tervezett díszlet. Kastély nélkül nincs fényűző film.

A fiatal hős és a hősnő éppen nászútjáról tér haza a középkori-an monumentális kastélyba. A kocsi azonban, amelyen érkeznek, s amelyet az ifjú férj vezet, a legújabb típusú Rolls Royce, a világ legdrágább kocsija. Az erdei út egyik kanyarulatában a szereplők (és a nézők) megpillantják a várkastélyt. Ősi fák között áll a sokszázados épület, tornyokkal, bástyafalakkal, felvonókkal, külön tengerrel és kísértettel. A kísértet a hős első feleségének a szelleme, tehát kifejezetten irodalmi kísértet, amely csak a szereplők lelkiismeretében kísért. Pedig a kíváncsi mozinézők várják, hogy inkarnálódva is megjelenjen, hiszen akkor sokkal jobban lehetne izgulni és borzongani. De ez a kísértet kifejezetten *szellemi*, csak a lelkeket sanyargatja. Van azonban egy eleven képviselője is a kastélyban, az ádáz és intrikus házvezetőnő, aki tárt karokkal és kellően gonosz ármánykodással várja a fiatal párt. A hős üdvözlésére természetesen felvonul szolgaszemélyzet hada, a major domus, az inasok, komornyikok, szobaleányok, szakácsnők, vadászok, pecérek, kocsisok, konyhaleányok, ruhatárosok. Az egész nagy fogadás a kastély előcsarnokában esik meg, amely egységében akkora, mint egy középkori székes-egyház középső hajója. A kissé morózus, ám csupaszívű hős, Laurence Olivier megformálásában, illő leereszkedéssel és távolságtartással fogadja az üdvözléseket. Ez az ember kissé tán bizonyult, a film cselekményéből alig-alig kiolvashatóan megölte a feleségét, de különben csupaszívű ember. Csak azért vetemedt gyilkosságra, mert már igazán nem lehetett elviselni az asszony viselkedését, no meg azért is, hogy újránősülhessen, elvegye egy dúsgazdag holland hölgy rendkívül szép társalkodónőjét. Ezt a párt üdvözlö a személyzet egy őrmester által dresz-szírozott katonacsapat alázatával, a major domusszal az élen.

Aztán megismerjük a kastély életét. Van benne kék szalon, vörös szalon és minden másfajta színű szalon. Mindenikben van művészi csempékből rakott katedrális formájú kandalló. A tézőban mindennap felszolgálják a teát, a szendvicseket, süteményeket, az emlékeket és a kísérteteket. Mindenki emlékezik valamire, leginkább a kísértetre, aki láthatatlanul, de állandóan kísért a kísértetkastélyban. A hangulat fojtott, feszült és módfelett irodalmi. Az inasok időnként sok virággal terítenek a rendkívül hosszú asztalon, a hatalmas ezüstbúrák alatt nagyon kicsi, de annál gusztusosabb ételadagokat hoznak. Néha lehúzzák, más-kor fölnyitják az ablakok redőnyeit, s olyankor jól behallatszik a tengermorajjal elegyes kísértethuhogás. A kastélyból olyan pompa és fényűzés árad, amilyen a valóságban már nincs is többé, vagy ha van, akkor csak is Skóciában, Írországon és Angliában létezik, s elvéve egy Loire-vidéki francia kísértetkastélyban. Mint az elpusztult csillagok fénye, úgy érinti meg ez a pompa a szegény mozinézőt. A szem szomjasan issza a bűvös fényt, hogy lám, valamikor így is éltek az emberek, s talán még ma is lehetne így élni. Ha... Ha volna a szegény mozinézőnek is egy ilyen álomkastélya, ilyen szép feleséggel, ilyen sokszámú szolgálattal, ilyen színezüst Rolls Royce-szal. De kísértet nélkül. Márcsak azért is érdemes mutogatni az ilyen kastélyos filmeket. Mert vágyakat kelt és reményt ébreszt, hogy egyszer, talán-talán, hátha-hátha. Iparkodással, hangyaszorgalommal össze lehetne hozni egy ilyen vadregényes micsodát, ahol minden oly szép és előkelő, és a hősnak mindene van: drága kocsija, motorcsónakja, jachtja, házivetítője, kurbis mozi, a kert végében még sziklák közt morajló tenger is. Aztán kigyúl a fény, a mozinéző pislogva ébred fel álmodozásából, s mire a címszöveg zenéjének vége, már azt is tudja, hogy vége a pompának, vége az irodalomnak, amit most már csak a mozivásznon mutat, hogy legyenesse a szegény mozinéző gyermekes vágyait. Arról teljesen megfeledkeztünk, hogy egy gyilkos életvitelére vágytunk. A mód ellenében valamiféle karitatív elnézéssel a gyilkosnak is megbocsájtottunk, sőt sorsát irigylve helyzetébe és kastélyába álmodtuk magunk. Csalfafinta dolog ez a rejtelmes, megjátszott alkalmi képgyártás.

Kafka óta az irodalom nem mer beszélni a Kastélyról. Csak a mozi.

Balla József: Don Quijote

KÓDEX—

Sohase lehet eléggé bámulni azon, hogy az ember beszél, és a lehelete mozgatta hangszálaival közölni tudja azt, amit gondolt és érez. Ez a lehelet maga a lélek, maga a csoda.

Ha a színház zsúfolt nézőterén az előadás alatt ennyit mondok: "Tűz van", nem izgatottan és riadtan, nem is túlságosan hangosan, csak egyszerűen állító formában, egy tényt közölve, akkor nagy változások történnek. A jelenlevők fölugrálják, dülködve, őrlöngve rohannak a vészkijárat felé, a tolongásban a nők estélyi ruháját cafatokra tépik, s a gyermekeket agyontiporják.

Valóban tűz van? Talán nincs is. Lehet, hogy tévedtem. Az is lehet, hogy aljas tréfát űztem, s ugrattam a többieket. De ez mindegy. Tűz van, mert azt mondtam, hogy tűz van. Ez a mondat tűzvészt támasztott ezer és ezer agyvelőben, s az a tűzvész, noha nem érzékelhető, nem kevésbé valódi, mint az igazi, ez a tűzvész lobog, kígyózik, elharpódzik, lángja már a mennyezetet nyaldossa, szikrája és hősege elemészt mindent.

Ha egy férfi egy lánynak este a fasorban egyszerűen, minden szenvelgés és színpadiasság nélkül ezt mondja: "szeretem", a hatás ugyanaz. Voltaképp semmi sem történt. Megrezzent a levegő egy ember hangjától. Olyasvalami hangzott el, ami talán hazugság is, nincs ércfedezete. De az a lány már minden lehetőségét magába szívta, élete egy másodperc alatt átalakult, sok mindent lerombolt és fölépített, amit azelőtt nem mert volna, számára merőben más a világ, s lehetséges, hogy ez a szó nagyobb fölfordulást és pusztulást okoz majd benne, mint a tűzvész.

A szó maga a valóság, melyet jelképez, magának a valóságnak a veleje, kútfeje és kezdete. Milyen csodálatos is a Bibliának ez a szövege: "Kezdetben vala az ige."

Minden költő elsősorban a szóvarázsban hisz, a szavak csodatékony, rontó és áldó hatásában. Ebben a tekintetben hasonlítanak az ősnépekhez és a gyermekekhez, akik a szavakat még feltétlen valóságnak tekintik, s nem tudnak különbséget tenni a tárgyak és azok nevei között. Amit a költők leírnak, az él, pusztán azáltal, hogy leírják. E mágiájuk segítségével kerteket bővítenek elő a papíron, pedig mindössze néhány virág nevét említik. Ezek a virágok nőnek és illatoznak.

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: Nyelv és lélek (Részletek)

—INDEX

REFLEXIÓK 17.

A Csillagszemű-zenekar

Hosszú évekket ezelőtt cikket írtam "Szatmárra mentem zenét hallgatni" címmel. Akkor, egy má már világjáró hegedűművész-karmester bemutatkozását ünnepelem írásommal. Szemében láttam azt a csillogást, amit most, március végén újra felfedezhettem egy másik zeneünnepen a békéscsabai "Bartók Béla" Zene-művészeti Szakközépiskola MAGYAR ZENE ESTJÉN.

Az a megtiszteltetés ért, hogy Ordasi Péter igazgató felkérésére részt vehettem Aranyág c. csembaló-concertóm magyarországi bemutatóján. A mostani írásom címe tehát ez is lehetne: Békéscsabára mentem zenét hallgatni. A két írás, a két élmény között sok közös vonás van. Szatmárnémeti és Békéscsaba nagyon hasonló városok. Mindkét esetben az éppen csak nyíló tavasz idején került sor a hangversenyre. Ott is, itt is egy-egy tanítványom állt a karmesteri dobogón: Szatmáron CSABA PÉTER, Békéscsabán FARKAS PÁL. Mindannyiszor az volt az érzésem: HAZAMEGYEK!

Visszont először találtam magam szemtől szemben egy diákzenekarral. Meg kell mondanom, különös érzés a zeneszerző számára, amikor kilép a megszokott világból, pályájának hálójából, és egy kicsit széttekint egy más világban is. Felfedezés ez, egyfajta felszabadultság érzése érinti meg az alkotót, olyan, mintha egy más földrészre utazna világot látni. Szorongás is: vajon hogyan értik meg, hogyan közvetítik művét a legfiatalabbak? Mert bizony majdnem három nemzedéknyi az eltérés közte és előadói között. Ilyenkor tükörbe pillantunk, különös reflexió élményét éljük át: egyszerre pillantunk vissza kisdíák önmagunkra és nézünk előre a jövő évszázadra, sőt — ezúttal — a jövő évezredre. Ahogy a mai legfiatalabbak fogadják művünket, úgy fogják azt elfogadni a következő félévszázadban.

Ilyen gondolatokkal léptem be a békéscsabai zeneiskola kapuján. Mindenhol tisztaság, rend, gondosság fogadott. Annyi elnyújtott iskolaépület emlékével a tudatomban valósággal iskola-oázisnak éreztem ezt a két utcára

nyíló, kiskertes, játszóudvaros épületkomplexumot. A kiskertben a Hargita tisztásaira emlékeztető bodros szoknyájú fenyők fogadtak és mellettük egy gyönyörű aranyeső-bokor — még csak bimbóba feledkezve (— mint utólag kiderült: csángó vidékről származó kezek munkája e kert —). A játszóudvar mellett pedig egy gyönyörű koncert-terem, orgonásipok rendszerére emlékeztető sötétbarna faburkolattal. Itt volt az első zenekari próba is. Mondanom sem kell: kitűnően szólalt meg az egyáltalán nem könnyű csembalóverse nyem zenekari "háttér". Nem csoda, hogy Kolozsvárról velem érkező, nemzetközi rangú csembalóművész, Botár Katalin szintén szárnyakat kapott a gyerekek teremtette zenei varázsbán. Magam így fogalmaztam: a zeneszerző háromszor boldog, először, amikor bekerül egy műve a zenekedvelők "déli" rádióhangversenyébe; másodszor, amikor egy műve bekerül a klasszikus művek repertoárjába; és harmadszor (és ezt ott Békéscsabán értem meg és éltem át először életemben!), amikor egy művét tökéletes szépségében a legfiatalabbak játsszák el.

Az iskola leánykara is előadta egy művet, ami azért is élmény volt, mert — bár évekket ezelőtt írtam — csak most hallottam először élő előadásban. Az iskola leánykara Rázga József karnagy keze alatt vált nemzetközileg ismertté, méltán arattak sikert mindenütt, ahol hangversenyeket vagy versenyen vettek részt. Most Szudi Mária vezeti a kórust, Rázga József karnagy nyugdíjba vonulása után, aki továbbra is aktív szervezője, spiritus rectora a békéscsabai zenei életnek. Az ember szenteli meg a helyet, én ehhez hozzátenném: a művész kétszeresen ezt teszi.

És ez vonatkozik mindazokra, akik ma Békéscsaba zenei életét alakítják, fejlesztik és ilyen hangversenyeken, mint ez a Magyar Zene Estje... megszentelik. Sokan vannak közöttük, akik a kolozsvári Zeneakadémia neveltjei. Hírünket, nevünket viszik a világba, küldetést teljesítenek. A misszionáriusi élet küzdelmes, de boldog is. Ők vállalták és nagyszerű eredményekkel igazolják is muzsikusi missziójukat. Most már tudom: "BÉKÉSCSABÁRA MENTEM LELKIERŐT, HITET GYÚJTANI TOVÁBBI MUNKÁMHOZ, ÉLETEMHEZ."

TERÉNYI EDE

HOL-

Május 21-én 65 éves korában Budapesten elhunyt Ábrahám János romániai magyar író, újságíró. 1952-től a bukaresti, 1954-től a kolozsvári rádió szerkesztője volt, 1965-től több évig üzemi vegyészként dolgozott, majd a Brassói Lapok munkatársa lett. A hatvanas évektől számos elbeszélése, tanulmánya jelent meg a hazai magyar lapokban, folyóiratokban, melyeket később kötetekbe gyűjtött. 1995-ben az erdélyi cigánysorsról nagy jelentőségű regénye látott napvilágot *Picula* címen.

A JATE BTK Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszék és a Tiszatáj-alapítvány gondozásában, Fried István szerkesztésében Szegeden jelent meg "Azok a szép(?) napok" címmel a Monarchia irodalmairól szóló tanulmánykötet. Szerzők:

Sánta Gábor, Péter László, Kelemen Zoltán, Fried István, Rózsa Mária, Csáky Mór, Alois Woldan és Lukács István.

A kolozsvári *Korunk* szerkesztőségében május 17-én találkozott az olvasókkal András Sándor, Fülöp Gábor, Major-Zala Lajos és Zalán Tibor.

A csíkszeredai *Corvina Könyvesházban* május 17-én vett részt író-olvasó találkán Fekete Vince, Lászlóffy Aladár és Szilágyi István.

A *Forrás* májusi száma közli egyebek mellett Kovács András Ferenc *Alekszej Asztrov* töredéke és *Sztyepan Pehotnij* emlékére című verseit.

A *Hitel* májusi számában olvasható Lászlóffy Aladár *Nyelvemlék* című verse, Pomogáts Béla *Magyar-román megbékélés* (A román államfő javaslatának margójára) és Faragó József *Az én egyetemem*(i)m című tanulmánya.

A *Jelenkor* 5. száma hozza Kovács András Ferenc — Tompa Gábor *Két balkezesét* (*Kisüsti sügérköszörű; La dignité de la particularité*).

Május 16-án a kolozsvári *Heltai Alapítvány* székházában került sor Sylvester Lajos — Buglya Sándor *Úz-völgyi hegymolás*

című dokumentumfilmjének és az azonos című riportkönyvnek a bemutatójára. A házigazda Pillich László volt.

Április 21-én a *Dávid Ferenc Egylet* tartott felolvasó ülést a kolozsvári *Unitárius Egyház* dísztermében. Elhangzott dr. Szabó Pál egyetemi tanár-főgondnok *Vallás és emberi jogok* című tanulmánya. Mozart *e-moll hegedű-zongora szonátáját* előadta Béres Melinda és Nemes Márta. Szavalt Koppándi Botond.

Az *Alföld* májusi számában verset közöl többek között Balla Zsófia (*A szép fegyverkovácsné elköszön a régi fiúktól, Item, De kár lenne a fiúkért*) és Kovács András Ferenc (*Önarckép a nyolcvanas évekből, Apám álma*).

A csíkszeredai *Pallas - Akadémia Könyvkiadó és Könyvkereskedés* és az Erdélyi Múzeum - Egyesület szervezésében május 28-án a kolozsvári EME Házban került sor Domokos Géza *Esély I (Visszaemlékezés 1989-1992)* című kötetének bemutatására. A könyvet Egyed Péter mutatta be, a kiadóról Kozma Mária beszélt.

Megjelent a *Hazanézó* VII. évfolyamának 1. száma.

-MI

Szép júniusok

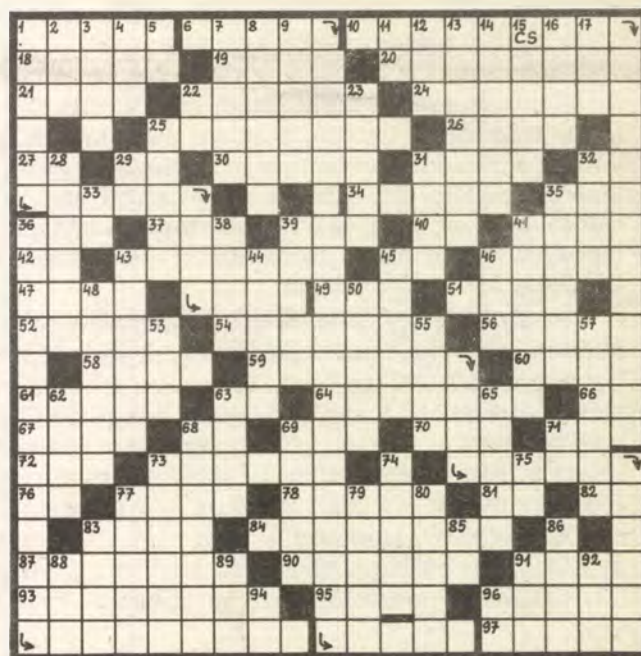
Detlev von Liliencron versének egy szakaszát idézzük a vízszintes 10., 59., függőleges 16., 1. és vízszintes 6. számú sorban. Szabó Lőrinc fordítása.

VÍZSZINTES: 1. ... Eszter, Németh László regénye. 6. Az idézet befejező sora (zárt betűk: A, Y, L, O, Á, Y). 10. Az idézet első sora (zárt betűk: É, D, N, E). 18. Had. 19. K-val az elején: a csokoládé legfontosabb alapanyaga. 20. Sertés gerinc melletti húsának a fele. 21. Sav jelzője. 22. Cigarettnázi. 24. Arra a helyre vigyének. 25. Szándékához makacsul ragaszkodó. 26. Vissza: gázak, románul. 27. Néma ruca! 29. Távlatos író. 30. ... szelet, lisztbe mártva forró zsírban kisütött hús. 31. Bevetetlenül hagyott szántóföld. 32. Kiejtett mászhangzó. 34. Géppel írt (ék. f.). 35. Bim-... 36. Van bátorsága. 37. Kettő. 39. Vanádium és kalcium vegyjele. 40. Bodrilak. 41. Szentpétersvár folyója. 42. ... invinsis, látatlanba. 43. Lassú kimúlás. 45. Luxemburgi és norvég gépkocsik nemzetközi jelzése. 46. Számunkra. 47. A Himalájában élő emberforma lény. 49. A Ludolf-féle szám, névelővel. 51. Boruló. 52. A Duna jobb oldali mellékfolyója. 54. Lábon voltunk. 56. Takarít. 58. Magyar regényíró (Ferenc, 1879-1934). 59. Az idézet második sora (zárt betűk: J, T, S, Z). 60. Fejlődött. 61. Úgy gondolta. 63. Idős egynemű hangzó. 64. Tanítson. 66. Azonos magánhangzók. 67. Történelmi korszakot. 68. Silbak. 69. Török tisztirang. 70. ÉUN. 71. Étkezés kezdete! 72. Véges vége! 73. A farkascapat. 76. Esem! 77. Szeretet jele. 78. Névelős amerikai váltópénz. 81. Ganz kevert betű. 84. Posztok. 87. Üdül. 90. Meghatározott hosszúságú idő. 91. ... kő, hát legyen. 93. Körmével elkapt. 95. Össze-

vissza nála! 96. Érzékelté vala. 97. A zendülők vezére a Bánk bán-ban.

FÜGGŐLEGES: 1. Az idézet negyedik sora (zárt betűk: Á, C, Z, O). 2. Földanya az ókori mitológiában. 3. Ebbe az irányba. 4. ...ria, elmélet. 5. Rögvég! 7. Fácán, románul. 8. Hivatalos okmány. 9. Manus manum ... kéz kezét mos. 11. Tejföl belseje! 12. FÉO. 13. Tengeri életét. 14. Magyar komikus színész (László), elől személynévnek kezdőbetűjével. 15. Menetes anyába illeszkedik. 16. Koros. 17. Nitrogén és alumínium vegyjele. 22. Saját kezűleg. 23. Román politikus, közíró és történész (Nicolae). 25. Kerti szerszám, névelővel. 28. Veder alakú nagyobb faedény. 29. A nagyszülő szüleje. 31. Stradford...-Avon, Shakspeare szülőhelye. 32. Állóvízi. 33. Arad megyei gépkocsik betűjele. 35. Besúgó. 36. Az idézet harmadik sora (zárt betűk: A, O, S, L). 38. A szerelem istene az ókori rómaiaknál. 39. Bizonyos testrésze. 41. Fenn (két szó). 43. Magához szólított. 44. R-rel a végén: hosszúsági kör. 45. Ausztriai városból származó. 46. Felesége van. 48. Szék, amin hátra lehet dőlni. 50. Lőfegyver. 53. Van neki, románul. 55. Tanok tételes összefoglalása. 57. Táplálók. 62. Medália. 63. Ázsiai állam. 65. Árasztok. 69. A távol levő személy helyet tart fenn (két szó). 69. Szándékozott. 71. Lángol. 73. Vajon munkaterület valamely ága? — névelővel. 74. Rómán női név. 75. Amerikai rajzfilm. 77. ...Severin, Krassó-Szörény román neve. 79. Ez fogaival öröl (két szó). 80. A varázshegy írója, elől személynévnek kezdőbetűjével. 83. ...gáció, hajózás. 85. Terem hátsó része! 86. Megtörtént tény. 88. YLZ. 89. Tereh páratlan betű. 91. Esetlenül üres! 92. Fában percegve rág. 94. Tantál vegyjele. 96. Sértetlen.

SALLÓ LÁSZLÓ

A HELIKON 10. számában közölt, *Anyám* című rejtély megfejtése: *Esengett: maradjak. Útra kellett kelnem. Hagyott egy darabka kéklő eget bennem. Kifeszítettem és merre vit az utam, jó hazai földből belé Földet gyúrtam.*

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztőhelyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs: SZABÓ GYULA
Szerkesztőség: LÁSZLÓFFY ALADÁR: világkultúra
SZÓCS ISTVÁN K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet

MÓZES ATTILA: próza, kritika
NAGY MARIA: olvasószervező
RAKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számtógépes tördelés: NAGY MARIA; nyomtatja a Miskolczi Kis Miklós református sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca, str. Iasilor 14. Postafiók (casuta postala) 245. Telefon: 132309, 132096

A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg - kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288